

15 Temmuz Direnişii ve Türkiye Demokrasisi

Atilla Yayla

Prof. Dr. | Liberal Düşünce Topluluğu Yönetim Kurulu Başkanı

Özet

Türkiye siyasî tarihi darbelerin en kötü biçimi olduğu askerî müdahalelerle dolu. Osmanlı Devleti zamanında başlayan bu müdahaleler Cumhuriyet döneminde de yeni boyutlar ve özellikler kazanarak devam etti. 15 Temmuz 2016'da darbe teşebbüslerinin somuncusu ve en kanlısı ortaya çıktı. Bu darbe teşebbüsünün faili ordu dâhil tüm devlet bürokrasisi içinde örgütlenen ama sivil toplum içinde de uzantıları bulunan, Güleciler diye tanınan, yargı tarafından birkaç yıldır Fetullahçı Terör Örgütü olarak adlandırılan bir gruptu. Cumhurbaşkanı Erdoğan öldürölmek ve darbecilere karşı direnebilecek –polis başta olmak üzere- tüm odaklar etkisizleştirilmek istendi. Erdoğan'ın darbeye direnmesi ve halkı da direnmeye teşvik etmesi sayesinde darbe başarısız oldu. Batı ölkeleri darbeye karşı seçilmiş hükümete gerekli desteği vermedi. Türkiye içinde de bazı çevreler darbeye açık ve kuvvetli biçimde karşı çıkmadı. Darbenin birkaç faktörün biraraya geldiği ve halkın kahramanca mücadele ettiği bir direnişle çökertilmesi Türkiye demokrasisine her bakımdan katkıda bulunacaktır. Bu tecrübe, demokratik siyasal kültürü güçlendirecek ve bundan sonraki benzer teşebbüsleri zorlaştıracaktır.

Anahtar kelimeler: Darbe, Güleciler, guru grupları, gurular ve takipçileri, demokratik direniş, Türkiye demokrasisi

15 July Resistance and Democracy in Turkey

Abstract

The political history of Turkey is loaded with military interventions which are the worst forms of coups. Those interventions that were set out in the Ottoman era have been carried over via gaining new dimensions and features in the Republican period. On July 15, 2016, the last and the most blooded coup attempt took place. The perpetrator of this coup attempt has been the group which was organized all over the state bureaucracy including the army, having extensions as well in the civil society, known as Gulenists, and defined as Fetullah Gulen Terror Organization by the judiciary for a few years. President Erdogan was intended to be assassinated, and all other hubs – foremost the Police- which were to resist against the putchists were intended to be disabled. The coup attempt failed thanks to the resistance of Erdogan and encouraging the people to resist. Western countries have not extended favorable support to the elected government against the coup. Some circles within Turkey have not objected to the coup attempt in clear and strong terms. Overthrowing the coup attempt by a resistance together with several factors and the heroic struggle of the people would contribute to democracy in Turkey in all aspects. This experience would strengthen democratic political culture and would obstruct similar attempts thereafter.

Keywords: Coup, Gulenists, guru groups, gurus and followers, democratic resistance, democracy in Turkey

* Bu makale hakem denetiminden geçmiştir.

Darbelerin, Darbecilerin ve Darbeciliğin Coğrafyası

Türkiye tüm dünyada en çok darbe yapılan ülkeler arasında. Başka bir deyişle, darbeler Türkiye'nin siyasî tarihinin bir klasiği. Tayland ve Pakistan gibi Asya ülkeleri de Türkiye gibi sık sık darbeye sahne oluyor. Avrupa'da ise darbe sayfası 1970'lerdeki Yunanistan ve 1980'lerin başındaki İspanya darbeleriyle kapanmış görünüyor. Bu yüzden, Türkiye'nin Avrupa'nın son darbeci ülkesi olduğu söylenebilir.

Darbe ülkesi olduğu için darbeci zihniyet de siyasî kültürümüzün ana öğelerinden biri ve sadece askerî çevrelere değil, bazı "sivil" çevrelere de derinlemesine nüfuz etmiş durumda. Bunu sözüm ona darbeye karşı çıkmak ve darbeleri eleştirmek için girişilen nutuklarda dahi görmek mümkün. Sık sık karşımıza çıkan "Darbeler kötü ama...", "Darbeye zemin hazırlayan..." türünden sözler darbeyi bazen olağan görme bazen onaylama tavrının tipik yansıması.

Türkiye'de darbeciliğin kökleri epeyce geriye gidiyor. Osmanlı İmparatorluğu'nda çok sayıda askerî isyan vuku buldu. İlk isyan 1445'teki "Buçuktepe İsyanı" idi.¹ Hem bu isyanda hem de benzer başka isyanlarda çoğu zaman yeniçeriler maaşlarının artırılması, hayat şartlarının iyileştirilmesi ve bazı devlet mevkilerindeki kişilerin makamlarından uzaklaştırılması veya oralara istedikleri kimselerin getirilmesi gibi amaçlar ve gerekçelerle ayaklandı. Kimi isyanlar padişahın tahttan indirilmesine yol açtı. Ancak, her isyan iktidar değişikliğiyle, başka türlü söylersek, mevcut padişahın "hâl edilmesi" ve yerine Osmanlı hanedanından başka birinin tahta çıkartılmasıyla sonuçlanmadı.

Birçok Osmanlı padişahı çeşitli gerekçelerle ve amaçlarla askerler tarafından iktidardan düşürüldü ve katledildi. 1622'de orduda reformlar yapmak isteyen II. Osman tahttan indirildi ve feci şekilde öldürüldü. 1648'de saray içi entrikaların ağırlıkta olduğu bir süreçle Sultan İbrahim tahttan indirildi ve idam edildi. Sultan İbrahim'in yerini daha 7 yaşındayken alan IV. Mehmed ava düşkün bir padişahı. 1683 Viyana mağlubiyeti ve sonrasındaki gelişmeler onu askerlerin avı hâline getirdi. 1687'de Eğri'de bulunan ordu İstanbul'a yürüdü ve IV. Mehmed'i tahttan indirip yerine kardeşi Süleyman'ı tahta çıkardı. 1703'te tahta çıkan III. Ahmed damadı da olan sadrazam Nevşehirli İbrahim Paşa'nın bazı icraatları yüzünden sıkıntıya düştü. 1730'da tahtı kardeşi Mahmud lehine terk etmesi istendi. Fransız İhtilali'yle aynı yılda, 1789'da

1 "Buçuktepe İsyanı" hakkında kısa bilgi için bkz: Sinan Çuluk, "Darbeli Osmanlı tarihi: Padişah ferman, asker ayar verdi", *Bugünü Anlamak İçin Tarih*, Ağustos 2016, Sayı 27, s. 39

tahta çıkan III. Selim de ordunun merkezinde yer aldığı bir modernleşme sürecini başlatmak istedi. 1807'de Kabakçı Mustafa'nın adıyla özdeşleşen bir isyanda tahttan indirildi.

Bütün bu zaman zarfında Yeniçeri ocağı kapatılmış ve ordu modernize edilmişti. II. Mahmud'un oğlu olan Sultan Abdülaziz modernleştirici bir liderdi. Batı kurumlarını Osmanlı'ya adapte etmeye çalıştı. Ama bir taraftan ekonomik sıkıntılar bir taraftan da askerî mağlubiyetler ülkeyi zorlamaktaydı. Sultan Abdülaziz seraskerlikten sadrazamlığa getirdiği Hüseyin Avni Paşa'nın başını çektiği bir darbeyle tahttan indirildi. Bazı tarihçilere göre modern Türkiye'de ilk darbe böylece 1876 yılında yapıldı².

Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasından sonra kurulan Türkiye Cumhuriyeti birçok bakımdan reddi mirasa giderek Osmanlı'dan kopma ve uzaklaşma yoluna girdi. Bazı alanlarda belli ölçülerde başarılı oldu. Ancak, tabiatıyla, kültürde kesiklik ve devrimcilik değil süreklilik esas olduğundan, Osmanlı'nın darbecilik siyasî geleneği cumhuriyet Türkiye'sinde de yaşama-yı sürdürdü³.

Osmanlı'dan tevarüs edilen darbecilik geleneği, Cumhuriyet döneminde yeni şekiller ve boyutlar kazandı. Tek parti döneminde (1925-1945) bir darbe görülmedi. Bu durum iki şekilde izah ediliyor. İlk teze göre, bu dönemde önce Mustafa Kemal sonra İnönü, Osmanlı'nın isyanlarla ilgili acı tecrübesinden haberdar olarak, orduyu siyasetten uzakta ve çok sıkı bir kontrol altında tuttu. İkinci teze göre bu dönemde askerler siyasal iktidar makamları zaten kendi mesleklerinden gelen, içlerinden çıkan, fikirlerini taşıyan liderlerin kontrolünde olduğu için siyasete doğrudan müdahale etmeye ve darbe yapmaya kalkışmadı. Buna bir anlamda darbeci zihniyetin kurumsallaşmasının darbe-leri önlemesi adını verebiliriz. Bana göre her iki faktör de etkili oldu ve bu sayede tek parti döneminde Türkiye askerî darbelerle karşılaşmadı.

Türkiye 1950 yılının 14 Mayıs'ında adeta bir mucizeyi gerçekleştirerek barışçıl bir yolla, silah kullanılmadan, iç çatışmalar yaşanmadan, kitlesel ölümler vuku bulmadan demokrasiye (çok partili siyasi hayata) geçti. 1950 yılında doğan demokratik sistemimiz bir kısmı tam bir darbe boyutuna ulaşan diğerleri daha küçük boyutlarda kalan askerî müdahalelere maruz kaldı. 27 Mayıs 1960 Darbesi, 12 Mart 1970 Darbesi, 12 Eylül 1980 Darbesi ve 28 Şubat 1997'deki -faillerinin adlandırmasıyla- Post-modern Darbe başlıca

2 Osmanlı'da darbeler hakkında özet bilgi için bkz. Süleyman Kocabaş, "140 yıllık darbeler tarihimiz", *Derin Tarih*, Ağustos 2016, s. 26-39.

3 Türkiye Cumhuriyeti döneminde darbeler hakkında özet bilgi için de 1 ve 2 numaralı notlarda bahsedilen kaynaklara bakılabilir.

askerî darbeler olarak sayılabilir. Ayrıca, yukarda işaret edildiği üzere, başarısız darbe teşebbüsleri (1962 ve 1963'te Albay Talat Aydemir'in iki ayaklanması, 12 Mart 1971 darbecileri tarafından bastırılan 9 Mart 1971 cuntası) ve demokratik siyasete aşikâr askerî müdahale (27 Nisan 2007 bildirisi gibi) olarak görülebilecek başka olaylar da var.

Cumhuriyet dönemindeki darbeler ve darbe teşebbüsleri, 15 Temmuz'a kadar, istisnasız hep Atatürkçü-Kemalist karakterli, görünümlü oldu. Darbeciler her seferinde Kemalist dünya görüşüne bağlı olduğunu beyan etti; daima Atatürk ilkelerine ve Atatürk'ün amaçlarına atıfla meşruluk aradı ve icraat yaptı. Buna işaret ederken Atatürk yaşasaydı tüm darbelere cevaz verirdi demek istemiyorum. Bu darbeler Atatürk hayatta olmadığı zamanlarda yapıldığı için hangi darbeye nasıl reaksiyon gösterirdi bilmiyoruz. Söylemek istediğim darbecilerin Atatürk'ü darbeci düşünce ve icraatlarına kaynak olarak kullandığı. Sadece askerler değil, sivil bazı çevreler de hep aynı çizgide durageldi. Kemalist toplum kesimleri sevmedikleri, dünya görüşünü paylaşmadıkları ve siyaset meydanında yenemedikleri siyasilere -dolayısıyla onların dayandıkları, temsil ettikleri toplum kesimlerine- karşı orduyu ve ordunun çeşitli şekillerde müdahalesini iktidarı elde tutmanın son çaresi olarak gördü.

Askerî darbeler bazen -27 Mayıs 1960'ta olduğu gibi- ordu içindeki gruplar/cuntalar bazen -12 Eylül 1980'de olduğu gibi- emir komuta zinciri içinde tüm ordu tarafından gerçekleştirildi. Darbeler, darbecilerin açıklamalarına göre, genellikle, "laikliği koruma; muasır medeniyet seviyesine ulaşma; komünizm ve irtica ile mücadele; kaosu, kargaşayı, iç çatışmayı önleme; demokrasiyi koruma" gibi gerekçelerle/amaçlarla ve daha ziyade sağ eğilimli siyasî iktidarlara karşı yapıldı.

Askerin gölgesindeki Türk siyasî hayatında AK Parti Milli Nizam Partisi - Milli Selamet Partisi - Refah Partisi ve Fazilet Partisi geleneğinin gelişmesinin, değişmesinin ve yenilenmesinin ürünü olarak 2001 yılının Ağustos ayında doğdu. Dini önemseyen bir siyasî gelenekten çıkmış olmasına rağmen öncüllerine nispetle demokratik sisteme ve değerlere daha yakın duran bir parti hüviyetiyle siyasî yarışa girdi.⁴ 3 Kasım 2002 seçimlerinde, daha iki yaşını doldurmamışken, hiç kimsenin, hatta parti kurmaylarının dahi beklemediği bir başarıyı yakalayarak % 36 oy oranı ile birinci oldu. Yüzde onluk seçim barajı yüzünden CHP dışındaki partilerin TBMM dışında kalması üzerine Meclis üye tamsayısının büyük bir çoğunluğuyla hükümet kurma hakkını kazandı. Parti lideri Tayyip Erdoğan'ın keyfî olarak ve yine askerlerin

4 Ak Parti'nin uyguladığı reformlara yönelik bir analiz için bkz. Kalkan, Buğra, "The Role of the Economic Rents in Political Transformation of Turkey after the 1980s", *Eurasian Journal of Social Sciences*, 4 (3), 2016, 1-13.

öncülüğüyle konulan siyaset yapma yasağından kurtulması ve başbakanlık makamına oturması bir sonraki yılın -2003'ün- ilkbaharında gerçekleşti. AK Parti o günden bu satırların yazıldığı 2016 yılı Eylül ayına kadar, 7 Haziran 2016 – 1 Kasım 2015 arasındaki kısa ömürlü bir geçiş hükümeti hariç, hep tek parti hükümeti olarak iktidarda kaldı.

AK Parti hükümetleri uzun bir süre darbe tehdit ve tehlikesi altında çalıştı. Askerler AK Parti'den duydukları hoşnutsuzluğu ve rahatsızlığı gizleme ihtiyacı hissetmedi. AK Parti'li siyasetçiler birlikte buldukları ortamlarda rütbeli askerlerin sözlü hatta bazen fiilî sataşmalarıyla karşılaştı. Rütbeli askerler, bazen ismini vererek bazen de ismini gizleyerek medya üzerinden de AK Parti hükümetlerine saldırdı. AK Parti onların kafasındaki “çağdaş, laik Türkiye” imajına sığmıyordu. Ordu generalleri Hükümet'in her türlü icraatından ve niyetlerinden kuşku duyuyor ve bir an önce iktidardan düşmesini ve AK Parti'nin mümkünse yok olmasını istiyorlardı.

AK Parti hükümetleri ile askerler arasında bir kısmı topluma yansıyan, diğerleri halk tarafından öğrenilmeyen, bilinmeyen birçok sıkıntı ve gerilim yaşandı. En büyük krizlerden biri 2007'de patladı. O yıl, görev süresi dolan Kemalist cumhurbaşkanı, eski Anayasa Mahkemesi üyesi yargıç Ahmet Necdet Sezer'in yerine yeni bir cumhurbaşkanı seçilmesi gerekiyordu. Anayasa'ya göre, Türkiye'nin ayrıksı parlamenter sisteminin dayandığı anayasal düzenlemeler gereği cumhurbaşkanı TBMM tarafından seçilecekti. 1980 darbesine giden süreçte aylarca cumhurbaşkanı seçilememiş olması rol oynadığından –darbe gerekçelerinden biri olarak kullanıldığından –1982 Anayasası'na cumhurbaşkanı seçimini kolaylaştıran bir düzenleme yerleştirilmişti. TBMM en fazla dört oturumda cumhurbaşkanını seçme şansına ve gücüne sahipti. Bu durumda Meclis'te büyük bir çoğunluğu elinde bulunduran AK Parti'nin en kötü ihtimâlle dördüncü turda yeni cumhurbaşkanını seçmesi kesindi.

Kemalist çevreler ve dışardan bir bütün gibi görünen ordu diken üstündeydi. Cumhurbaşkanı'nın mekânı olan Çankaya Köşkü'nü Atatürk'e ait ve onun aziz bir hatırası olarak görüyor ve oraya dindar, namaz kılan, karısının başı örtülü bir kişinin yerleşmesi ihtimâlinde dehşete kapılıyorlardı. Bu yüzden harekete geçtiler. Hemen darbeye yeltenmek yerine daha dolaylı yollara başvurdular. Laisist medya AK Parti üzerinde, laikliğiyle tanınan birini aday göstermesi için baskı uygulamaya başladı. Baskılar rica kadar tehdit de içermekteydi. Basının çabalarına ilaveten toplumun laiklik hassasiyeti yüksek ve AK Parti'ye karşı çıkmayı laikliğin bir gereği sayan kesimleri gizlice muvazzaf açıkça emekli rütbeli askerlerin öncülüğünde harekete geçirerek, Ankara, İstanbul ve İzmir'de yüzbinlerce insanın katıldığı “Cumhuriyet mi-

tingleri” yapıldı. 27 Nisan 2007’de TSK’nın web sitesinde daha sonra dönemin Genel Kurmay Başkanı Yaşar Büyükanıt tarafından yazıldığı söylenen ama muhtemelen tüm komuta heyetinin ortak olduğu ve “sözde değil özde laik” bir cumhurbaşkanı istendiğini beyan eden bir bildiri yayınlandı. Birçok kimse haklı olarak bunu ordunun AK Parti’ye ve hükümete bir muhtırası olarak okudu. Postal sesleri duyulmaya başlamıştı.

AK Parti geri adım atmadı. Cumhuriyet tarihinde belki de ilk defa hükümet bir karşı bildiri yayınlayarak askere hükümetin emrinde olduğunu ve siyasete karışamayacağını hatırlattı. Bu, askerî vesayetin kırılmasında önemli bir ilk adımdı. Fakat AK Parti’nin adayı Abdullah Gül’ü cumhurbaşkanı seçmesini engelleyen ordu değil bir hukuk hilesi oldu. Meclis oturumlarının salt çoğunluk (276/550) ile açılması TBMM iç tüzüğüünün hükmü olmasına rağmen Kemalist hukukçu -eski Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Sabih Kanadoğlu- cumhurbaşkanı seçimi oturumlarının salt değil vasıflı çoğunluk (367/550) ile açılabilceğini ileri sürdü. Tartışmalar devam ederken AYM Kanadoğlu’nun görüşü istikametinde bir karar verince, AK Parti’nin kendi içinden birini TBMM’de cumhurbaşkanı seçtirme yolu tıkanı. Zamanın cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, görev süresi dolmuş olmasına rağmen, AK Parti’yi engelleme çabalarına destek vermek için, makamını boşaltmadı. Böylece sivil-asker işbirliğiyle AK Parti’ye demokratik siyaset dışı bir müdahale gerçekleştirilmiş oldu.

AK Parti bu müdahaleye cevap vermekten sakınmadı. Önce, TBMM’deki çoğunluğuna dayanarak, Anayasa’daki cumhurbaşkanı seçimi sistemini değiştirdi. Cumhurbaşkanının halk tarafından doğrudan seçilmesinin yolunu açan bir düzenleme yaptı. 27 Ekim 2007’de yapılan referandumda halk bu yöntem değişikliğine evet dedi. Bu değişikliğin ayrıksı bir parlamenter sistem olan Türk siyasî sisteminde radikal değişikliklere yol açacağını o zaman ne AK Parti ne de AK Parti muhalifleri tam olarak farkındaydı. AK Parti, ayrıca, seçimleri yaklaşık dört ay öne çekti. 2007 Temmuz’unda yapılan genel seçimlerden yine galip çıktı ama 367’yi, yani yeni cumhurbaşkanını seçmek için yeterli sayıyı bulamadı. Bir önceki seçimde meclis dışında kalmış MHP’nin Meclis oturumlarına katılmaya karar vermesi üzerine oturum krizi aşıldı ve AK Parti adayı Abdullah Gül cumhurbaşkanı seçildi. Ancak, pek az kimse, AK Parti ile Kemalist güç odakları arasında bu nefes nefese mücadele devam ederken bir başka gücün sessiz, sabırlı, derinden ve kararlı şekilde devlet içinde devlet kurmakta olduğunun ve darbeye kadar uzanabilecek bir sürece girdiğinin farkına varabildi. Varan birkaç kişinin çığlıklarına ve ikazlarına ise -bu satırların yazarı dâhil- neredeyse hiç kimse kulak asmadı.

15 Temmuz 2016 Darbe Teşebbüsü

15 Temmuz 2016 gecesi, yavaş yavaş yatmaya hazırlanan milyonlarca kişi bir sürprizle karşılaştı. Her on senede bir askerî müdahale geleneği adeta kendini korumak veya yenilemek istercesine, kendisine yeni bir sayfa açtı. İnsanlar evlerinde, işyerlerinde, sokaklarda, televizyonlardan ve sosyal medyadan bir darbe teşebbüsünü çeşitli safhalarıyla adım adım canlı takip etti.

Dışardan bakan gözlemciye 15 Temmuz darbesi önceki darbelerle benzeşmiş, aynı silsilelin bir parçasıymış gibi görünebilir. Zaten öyle olmasının istendiği de anlaşılıyor. TRT televizyonunda gece yarısı okutulan darbe bildirisinin “Yurtta Sulh Konseyi” imzasını taşıması, Kemalist çağrışımlar yapıyordu⁵. Yurtta Sulh Konseyi adının Atatürk’e atfedilen “Yurtta sulh cihanda sulh” sözünü çağrıştırmaması imkânsızdı. Bildiride laiklik vurgusu da özenle yapılmaktaydı. Darbeye meşruiyet ve destek kazandırmanın uluslararası ayağı açısından da laikliğin vurgulanması önemliydi. Nitekim dış dünyada darbe esnasında ve hemen sonrasında verilen bazı tepkiler bunu doğruladı. Kısaca Türk halkına da dış dünyaya da darbelerin daha öncekilerin bir benzeri olduğu mesajı verilmek istendi.

Ancak, 15 Temmuz darbesinin önceki Kemalist darbelerle benzerliği esas itibarıyla sadece şekil bakımındandı. Laiklik için yapılmış görüntüsü verilen darbeye askerler her darbedeki mutat hedeflere yöneldi: TRT, Genel Kurmay, Valilik binaları, Emniyet binaları vb. Darbenin zamanlaması sıra dışıydı. Normalde –elbette, eğer normali olursa- darbeler gece yarısından sonra, sabaha karşı yapılır, halk darbecilerin teslim aldığı bir Türkiye’ye uyanırdı. Bu sefer öyle olmadı. Darbenin gerek günü gerekse gün içindeki parçalarının zamanlaması değişik oldu.

Niçin 15 Temmuz? Bu sorunun cevabını biliyoruz. Ordu içindeki Gülençi yığınak hem Mili İstihbarat Teşkilatı hem de yargı tarafından takip edilmekteydi. Önemli sayıda Gülençi subay, özellikle suça bulaşmış olanları tespit edilmişti. Genel Kurmay’a MİT’ten birkaç defa liste gitti ve ismi verilen askerler için işlem yapılması istendi. Benzer talepler yargı makamlarından da gelmekteydi. Ancak Genel Kurmay yetkilileri işlem yapmayı savsakladı. Sonunda İzmir Cumhuriyet savcılığı 18 Temmuz 2016 tarihi itibarıyla onlarca askeri gözaltına almaya karar verdi ve polise bunun için talimat gönderdi. Hükümet de her sene Ağustos ayı başında yapılan Yüksek Askerî Şura’da bu

5 Darbe bildirisinin tam metni için bkz. <http://www.uludagsozluk.com/k/15-temmuz-2016-trt-darbe-bildirisi-tam-metni/> Darbe bildirisinin üslup ve içerik bakımından analizi için Türkiye gazetesinde Yıldray Oğur’un çeşitli yazılarına bakılabilir.

yıl 2000 kadar Gülençi subayı emekliye sevk etmeye karar verdi. Bu Gülen'in ordudaki gücünün tamamının olmamakla beraber önemli bir parçasının tasfiye edilmesi anlamına gelmekteydi. Bu yüzden kendilerinin ifadesiyle bu subaylar Gülen'in bilgisi, onayı ve talimatı çerçevesinde uzun zamandır yapılan hazırlıklara dayanarak "kelleleri alınmadan kelle almaya" karar verdiler ve harekete geçtiler.

Darbe için gecenin geç saatleri seçildi ama darbeciler açısından kötü, toplum ve demokrasi açısından hayırlı bazı "kazalar" saatlerin oynatılmasına sebep oldu. MİT'i basmakla görevlendirilen askerî birimin içinde yer alan bir subay, MİT'e giderek darbeyi değil ama MİT'e bir baskın düzenleneceğini ihbar etti. MİT bu bilgiyi Genel Kurmay'a taşıdı. Tüm kilit makamlarda ya bizzat oturmakta veya oraları adım adım takip etmekte olan darbeciler darbe teşebbüsünün sızdığı düşüncesiyle 16 Temmuz sabah 03:00 için planladıkları darbeyi 15 Temmuz'un akşam saatlerine çekti. Askeriye içinde darbe planının parçaları akşam olmadan uygulanmaya başladı. Darbenin topluma yansımaları ise İstanbul Şehitler Köprüsü'nde -eski Boğaziçi Köprüsü- Anadolu'dan İstanbul'a geçişin saat 21:30 civarında bir grup asker tarafından tanklarla desteklenen askerler tarafından engellenmesiyle oldu.

Darbeciler TRT'yi bastı. Önceki darbelerde okunanlara benzer bir bildiriye bir kadın spikere zorla okuttu. Laikliği korumak, barışı tesis etmek için yönetime el koyduklarını, tüm siyasi partileri kapattıklarını, sokağa çıkma yasağı koyduklarını ilân etti. 12 Eylül 1980 darbesinde de bunlar ilk yapılan şeyler arasındaydı. Uluslararası anlaşmalara bağlı kalınacağına taahhüt edilmesi ve darbenin huzur, barış, yolsuzlukla mücadele için yapıldığının beyan edilmesi de darbeciliğin standart yansımalarıydı⁶.

15 Temmuz darbesi, fiziksel şiddet kullanımını bakımından öncekilerden farklıydı. Evvelki darbeler fiziksel şiddetten çok psikolojik şiddete, şiddet kullanma tehdidine ve şiddet aygıtlarının teşhirine dayanmıştı. 15 Temmuz'da ise yoğun şiddet kullanıldı. Bu şiddet hem kamusal hedeflere hem de darbeye karşı çıkan sivil vatandaşlara yöneltildi. Bu yönüyle şiddet hem terör boyutlarına ulaştı hem de darbenin failinin bazı korkunç özelliklerini yansıttı⁷.

Darbeciler Cumhurbaşkanı Tayip Erdoğan ve Başbakan Binali Yıldırım'ı öldürmeye çalıştı. Kendilerine karşı durabilecek polis güçlerini fiziken tasfi-

6 15 Temmuz darbe teşebbüsünün her anı, ayrıntılarıyla yazılı ve görsel medyaya yansdı. İnternette arama yaparak binlerce yazılı, sesli ve görsel malzemeye ulaşılabilir. Gazete ve dergiler de darbeyi her yönüyle yansıttı ve özel ilâveler verdi. Bu ilâveler arasında en kapsamlı ve teferruatlı olanlardan biri *Yeni Şafak* gazetesinin 29 Temmuz'da verdiği 4X24 sayfalık ilâvelerdir.

7 15 Temmuz'da devreye sokulan darbe planlarının mahiyeti ve özellikleri hakkında bir analiz için bkz. Y. Hakan Erdem, "Türkiye'nin Yakın Dönem Darbeler Geçmişinde Kısa bir Cevelan", *Karar*, 7 Ağustos 2016.

ye etmeye, manevî olarak sindirmeye ve böylece devreden çıkarmaya çabaladı. Cumhurbaşkanlığı Külliyesi'nin etrafını bombaladı. Hiç şüphe edemeyiz ki cumhurbaşkanı orada olsaydı binaya da bomba yağdırırlardı. Darbeciler Meclis Başkanı'nın öncülüğünde TBMM'de grubu bulunan dört siyasî partiye mensup bazı milletvekillerinin darbecilere direnmek için TBMM'de toplanması üzerine Meclis'e ateş açmaktan çekinmedi. Ankara ve İstanbul'da polisler ve emniyet binaları tanklarla ve helikopterlerle saldırı altına alındı. Ankara ve İstanbul'da binlerce sivile ateş açıldı. Alçak uçuş yapan uçakların çıkardığı gürültüyle insanlar terörize edildi. Sonuç olarak, 15 Temmuz darbesi yapılışı itibariyle en fazla şiddet kullanılan darbe olarak tarihe geçti.

Türkiye'de 1962 ve 1963'te 1960 darbesinin amaçlarına ulaşamadığı gerekçesiyle Talat Aydemir tarafından gerçekleştirilen iki darbe teşebbüsü başarısız olmuştu. 15 Temmuz'da başarısız kılınan üçüncü fakat daha önceki iki darbe teşebbüsünden çok daha ciddi bir darbe teşebbüsüydü. Ancak, Aydemir'in teşebbüsleri yine ordu içinden yapılan müdahalelerle önlenmişti, halk devrede değildi. 15 Temmuz'da ise halk darbe teşebbüsünü defeden ana faktör olarak tarihte yerini aldı. Her siyasî çizgiden, hayat tarzından milyonlarca insan derhal darbeye tepki gösterdi. Türkiye'nin her yerinde insanlar akın akın sokaklara ve meydanlara koşarak darbecilere direndi.

15 Temmuz Darbe Teşebbüsünün Kimliği

Bir darbenin kimliğini anlamak için bakılması gereken faktörler bellidir: Darbenin liderinin/liderlerinin şahsiyeti, fikri. Darbeci grubun ideolojik rengi, yapılanması ve işleyişi. Darbecilerin darbe yapma gerekçeleri ve ilan edilen ilkeleri ve amaçları. Darbecilerin iç ve dış bağlantıları, müttefikleri ve hasımları.

Eldeki bütün veriler-istihbarat bilgileri, tarihî kayıtlar, adliye itirafları, sosyal medya itirafları, gizli yazışmalar, açık ve örtülü mesajlar vs. 15 Temmuz darbe teşebbüsünün bilinen, tanınan bir yapılanmanın eseri olduğunu gösteriyor⁸. Bu gruba toplumda yakın zamana kadar Gülen Cemaati/Hareketi denmekteydi. Yapı kendisini Hizmet Hareketi olarak adlandırmaktaydı. 17/25 Aralık operasyonlarından sonra Gülenistler için, Gülen Çetesi gibi pejoratif isimler de kullanılmaya başlandı. Benim uzunca bir süre Otonom Yapılanma olarak andığım bu gruba aynı anda bazıları Paralel veya Paralel Devlet Ya-

8 15 Temmuz darbe teşebbüsünün failinin Gülen örgütü olduğuna hiç kuşku yok. Failin FETÖ olduğuna dair sınırsız bilgi ve çok sayıda belge var. En ilginçlerinden biri darbeye görev alma suçlamasıyla tutuklanan A. K. adlı bir yarbayın sorgusunda söylediği şeyler. Bu zat metinde anlatılan süreci doğrulamakta ve kendilerine "son kale düşmeden darbe yapın" talimatı verildiğini itiraf etmekte. *Hürriyet*, 21 Ağustos 2016.

pılanması dedi. Şakirt veya Fethullahçı, bu yapılanmaya mensup kimselere verilen isimdi. Yapı kendi içinde örgütsel şemada çeşitli birimlerin başında bulunan ablalar, abiler ve imamlarla işlemekteydi. Şüphe yok ki, gizli bir yapılanma olmasından ötürü, bu yapının içi ve işleyişi hakkındaki bilgilerimiz, en azından şimdilik, sınırlı. Bununla beraber özellikle 15 Temmuz teşebbüsünde kullandığı şiddet yüzünden yapı terörist özelliği de kazandı. Nitekim yargı organları bu yapıyı Fethullahçı Terör Örgütü (FETÖ) olarak adlandırıyor.⁹

Bir Guru Olarak F. Gülen

Fethullah Gülen emekli bir din adamı, vaiz. Örgütünün neredeyse elli yıllık bir hikâyesi var. İzmir’de mahallî bir gruplaşmayla işe başlamış ve sonunda dev bir uluslararası ağ ortaya çıkartmış. Gülen, kendini diğer dünyaya adanmış (otherworldly) bir kişi gibi görünmek için çok çaba sarf etmesine rağmen, bu dünyaya kuvvetle bağlı. Dünya gücünü, iktidarını çok seviyor ve sonuna kadar kullanmak istiyor. İslam’a ilgisi ve İslam hakkındaki bilgisi dünyevi iktidarın aracı ve perdesi görevini üstleniyor. Bunun en büyük delili insanları din ve ahlâk konusunda bilgilendirmekle yetinmeyip, kendi parçası yapan ve asla bırakmayan bir ağ kurmuş ve işletiyor olması.

F. Gülen’in kendisini mehdi olarak gördüğü ve bunu çevresine kabul ettirmeyi başardığı anlaşılıyor. Bu, örgütünü disiplinle ve mutlak itaat – Cizvit deyişle “ölü gibi itaat” ilkesine göre ayakta tutmasını kolaylaştırıyor. Mehdi inancına göre, Mehdi tüm insanlığın kurtarıcısıdır. Asla yanılmaz, hata yapmaz. Mehdi’ye itaat etmeyen Allah’a itaatsizlik etmiş ve böylece öbür dünyasını tehlikeye atmış olur.¹⁰ Sanırım bu, bazılarının merak ettiği, toplumda profesör, general gibi üst düzey kimselerin nasıl olup da ilkokul mezunu bir kişiye ölümüne itaat ettiğini açıklamamıza yardımcı olur.¹¹

9 Gülen örgütünün terörist olup olmadığı uzun zaman tartışıldı. Bilinen silahlı eylemleri olmadığı gerekçesiyle –ben dâhil- birçok kimse bu örgütü terörist olarak görmemişti. Ben organize suç çetesi demenin daha uygun olacağı kanaatindeydim. Ancak 15 Temmuz’da bu örgütün silahları ve silahlı adamları da olan bir terör örgütü olduğu hiç şüpheye yer vermeyecek şekilde ortaya çıktı. FETÖ’nün niçin terör örgütü olarak görülmesi gerektiği hakkında kuvvetli ve inandırıcı bir açıklama için HSYK’nın çok sayıda yargı mensubunu meslekten atma kararının gerekçesine bakılabilir: http://www.hsyk.gov.tr/DuyuruOku/889_hakimler-ve-savcilar-yuksek-kurulu-genel-kurulunun-24082016-tarihli-ve-201642.aspx

10 Şinasi Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, Ankara: Vadi Yayınları, 1998, s. 253-54.

11 F. Gülen’in şahsiyeti ve yaşayışı hakkında bilgi için onunla kırk yıl beraber yürümüş olan Latif Erdoğan’ın şu kitabına bakılabilir: *Şeytanın Gülen Yüzü*, İstanbul: Turkuvaz Kitap, 2016. Gülen’in istihbarat örgütünün varlığının farkına ilk varanlardan biri belki de hayatını şu kitabı yüzden kaybetmiş (öldürülmüş) olan Necip Hablemitoğlu’dur: *Köstebek*, İstanbul: Pozitif Yayınları, 2016. Yazar bu kitabı FETÖ’nün 2010’lu yıllarda tüm hatlarıyla yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlamasından çok önce -1990’ların sonları ve 2000’lerin hemen başında- hazırlamıştı.

Gülen'in inancı ve bu inancın İslam dini içindeki yeri, teolojik bir tartışma ve bu yazarın yetkinlik alanı dışında¹². Ancak FETÖ'nün ve F. Gülen'in tarzı ve özellikleri dinî yapılanmalarda olduğu kadar lâdini yapılanmalarda da karşımıza çıkabiliyor. Bu yüzden kapalı yapılanmalarla, onların liderlerinin ve üyelerinin özelliklerini inceleyen bilimsel çalışmalardan yararlanabiliriz.

Bilimsel literatürde F. Gülen gibi kişilere kült lideri, guru gibi isimler veriliyor. Bu tür gruplara verilen başlıca isimler de kapalı grup, sekt, fraksiyon, heretik grup, gnostik grup, karizma grubu, ütopya grubu. Bu tür gruplar arasında bazı farklar tespit edilebilse bile ortak noktalar onları bir bütün olarak incelememize yetecek kadar fazla.

Psikiyatrist Anthony Storr'a göre Gurular "hayatın anlamı üzerine özel bilgi sahibi olduğunu iddia eden ve bundan ötürü de başkalarına hayatın nasıl yaşanması gerektiği konusunda söz söyleme hakkı olduğunu hisseden" kimselerdir. Gurular takipçilerine kendilerini geliştirme ve kurtuluş yolları vaat eder. Gurular kendilerinin özel bir manevî içgörüyü sahip olduğunu iddia eder. Storr'a göre guruların şu özellikleri dikkat çeker: Güzel, ağdalı ve tumturaklı konuşma becerisi; otoriterlik; paranoyaklık; kendini insanüstü gibi göstererek ulaşılmaz hale getirme; müritlerinin hayat tarzı, evliliği, meslek seçimi ve icrası, parasını ve malını mülkünü nereye nasıl harcayacağına karışma; gruba üye olanların kişilik ve kimliklerini tamamen dönüştürme; bağlılarından maddî ve manevî anlamda çıkar sağlamaya çalışma.¹³ Gülen'in bu özelliklerin tamamını veya çoğunu taşıdığını uzun zaman yakınında bulunmuş ve onun davranışlarını gözlemlemiş kimseler teyit etmekte.¹⁴

Gurular hem bazı kabiliyetler hem de normal sayılması zor, hatta bazı psikiyatristlerce hastalık semptomu sayılan özellikler sergilerler. Storr narsistlikten ve bazı durumlarda paranoyaklıktan bahsediyor. Önemli bir psikiyatrist olan Otto Kernberg de hem narsistliğe hem de toplum karşıtlığına işaret ediyor. Buna göre, "Narsist kişiliklerin başlıca özellikleri, büyüklenmecilik, aşırı bencillik ve başka insanlardan hayranlık ve takdir elde etmeye çok he-

12 Diyanet İşleri Başkanlığı İslam inancı/itikadı açısından F. Gülen'in görüşlerini sistematik olarak ele almak için bir çalışma başlattı. Bunun geç kalan bir adım olduğu söylenebilir. Ayrıca, sivil teoloji grupları da benzer çabalara girmektedir. Çünkü FETÖ ile bu alanda mücadele edilmesi, hesaplaşılması şart. Bununla beraber, tartışmaları sadece İslam teolojisi içine hapsedmek yanlış olur. Olay yalnızca teolojik tartışmalarla anlaşılabilir. Ayrıca, FETÖ'de hâkim itikadın İslam dışında olduğunun söylenmesi de olayın genel mahiyetinde önemli bir değişikliğe yol açmaz. FETÖ'nün çalışma biçimleri ve yaptıkları İslam teolojisi içine sığdırılabilsediyse bile -ki elbette FETÖ üyeleri böyle görüyor- demokratik teori açısından yanlış olmaktan çıkmazdı.

13 Anthony Storr, *Öteki Peygamberler* (Feet of Clay: A Study of Gurus), çev. Aslı Day, İstanbul: Okuyan Us Yayınları, 2001, s. 11-19.

14 Bu çerçevede meselâ Hüseyin Gülerce'nin şu yazısı dikkate değer: "FETÖ'nün hipnozundan neden çıkamıyorlar?", *Star*, 19 Ağustos 2016. Otto Kernberg, *Sınır Durumlar ve Patolojik Narsizm*, çev. Saffet Murat Tuna, İstanbul: Metis Yayınları, s. 200 vd.

vesli olmalarına karşılık, başkalarına karşı çarpıcı bir ilgi ve eşduyum yokluğudur.” Narsist kişilikliler “bilinç düzeyinde yoğun güvensizlik ve aşağılık duyarlar. Zaman zaman bu aşağılık ve güvensizlik hisleri büyüklenmeci hisler ve tümgüçlü olma fantezileriyle dönüşümlü olarak yaşanır”.¹⁵ Kernberg’e göre, “Narsistik kişilik bozukluğunun parçası olarak ortaya çıkan hem edilgen, hem de saldırgan toplum karşıtı davranışı, gerçek toplum karşıtı kişilik bozukluğundan ayırt ettiren en önemli özellik, toplum karşıtı kişilik bozukluğunda suçluluk duygusu ve pişmanlığın olmayışdır.” Bu kimseler, “toplum karşıtı davranışlarının sonuçlarıyla yüzleştiklerinde, pişman olduklarını söylesele bile, saldırdıkları veya sömürdükleri kişilere karşı davranışlarında hiçbir değişiklik olmadığı gibi davranışlarını değiştiremedikleri için endişeye de kapılmazlar”¹⁶. “Başkalarındaki ahlâk duygularıyla eşduyum kurabilmek bir yana, içselleştirilmiş ahlâk değerleri yoktur”.¹⁷

Gülen’in davranışlarını bu hatlar boyunca gözlemlemede ve açıklamada mümkün olabildiğince birçok bilim insanı hemfikir. Mesela psikiyatr Erol Göka bir başka akademisyen olan Mehmet Ali Büyükkaya’dan aktardığı görüşlerle buna işaret ediyor.¹⁸ Bu tür kimselerde “Benlik sevgisi marazî biçimde görünür hâldedir” diyor. Gülen’in guru özelliklerini neredeyse bire bir taşıdığını gösteren başka bilgiler de var. Ancak sanırım bu kadarı yeterli. Gülen takipçileri için bir guru. Davranışları ise tipik guru davranışları.

Sıradışı Topluluklar Olarak Kültler

Gurunun (veya yanılmaz liderin) bu özelliklerini tespit ettikten sonra şimdi kültlerle ilgilenmeye geçebiliriz. Marc Galenter’e göre, “kült (İngilizce cult) terimi kendine özgü ritüelleri takip eden, uygulayan bir minör (küçük) dinî secte işaret eder”.¹⁹ Başka bazı yazarlar da kültlerdeki dinsel karaktere vurgu yapıyor. Ancak, bana göre kült adının sadece dinî gruplara tahsis edilmesi yanıltıcı olabilir. Hem seküler –veya beşerî bir dine bağlı- kültler olabilir, hem de bir kült, gerek ABD’de örnekleri görüldüğü gerekse Gülenistler örneğinde tezahür ettiği üzere hayli geniş olabilir. Aslında Galenter de aynı olguyu karizmatik gruplar adı altında topladığında bu noktaya işaret ediyor. Galenter’e göre, “karizmatik gruplar yüksek derecede insicamlıdır. Grubun liderine veya misyonuna aşkın güçler atfederler. Dinî sectler, bazı yüksek derecede insi-

15 Otto Kernberg, *Sapıklıklarda ve Kişilik Bozukluklarında Saldırganlık*, çev. Saffet Murat Tuna, İstanbul: Metis Yayınları, s. 97.

16 Kernberg, *a.g.e.*, s. 98.

17 Erol Göka, “Spiritüel Cinnet Örgütü, Dinî bir Cemaat mi?”, *Yeni Şafak*, 18 Ağustos 2016.

18 Marc Galenter, *Cults: Faith, Healing, and Coercion*, second edition, New York: Oxford University Press. 1999, s. IX.

19 Galenter, *a.g.e.*, s. 2.

camlı kişisel gelişim grupları, kimi siyasal eylem grupları ve bazı terörist gurular kült guruları arasında sayılabilir”.²⁰

Kültler üzerine önemli teorik ve ampirik çalışmaları olan Galenter kültlere karizma grubu adı da verilen bu grupların dört psikolojik özelliğe sahip olduğunu söylüyor. Buna göre, üyeler: 1) Ortak bir **inanç sistemine** sahiptir, 2) Yüksek bir **sosyal insicamı** muhafaza eder, 3) Grubun **davranışsal normları** tarafından çok kuvvetli bir şekilde etkilenmiştir ve 4) Gruba ve/veya onun liderine (guruya, olayımızda Mehdi olduğuna inanılan kişiye) **karizmatik (ve bazı durumlarda ilâhî) güç** atfeder.²¹

Kültler Batı literatüründe çoğu zaman klasik veya yeni (modern) dinlerle bağlantılı olarak ele alınıyor. Ancak, bir kere daha vurgulamak gerekir ki, kültürler seküler topluluklarda da boy gösterebilir. Bunun tipik bir örneği Marksist örgütlerdir. Bir Marksist örgüt kültürlerin tipik özelliklerini sergiler. “Bir Marksist-Leninist operasyonel olanlar hariç tüm muhakeme kabiliyetini kapatır. O bir ilk yargının, hareketin liderinin tabiatı icabı doğru (haklı) olduğu yolundaki öncü yargının sınırları içinde düşünür ve muhakeme eder. Bu liderlik bir şey söylemediği zaman muhakeme az çok bağımsız biçimde işler, fakat çizgi çizilince o çizgiyi doğrulamak için faaliyet gösterir. İradenin bu tür yargının ajanı olacak şekilde eğitilmesi gerekir”.²² “Komünistin gücünün çoğu kanalize edilmiş duygulardan gelir. Meselâ utanç (shame), ki bir Bolşevik için partiye itaatle birlikte var olamaz, onu partinin görev çizgisinde tutmada bir güçlendirici unsur olur”.²³

Kültler kapalı yapılanmalar olarak da tasvir edilebilir. Kapalı grup aynı zamanda kapalı zihne işaret eder. Yani grup beşerî olarak üyesi ise zihin olarak dış dünyaya kapalıdır. Kapalı yapı, mensupları için, kendi başına bir iç dünya teşkil eder. Üyelerin ruhen yaşadığı dünya bu dünyadır. Dışarda geçirilen vakit dış dünyaya iç dünya için, iç dünya adına yapılan bir sefer gibi görülür. Bu yapılanmalar kendini doğru, başka herkesi yanlış yerde ve yolda görür. Sadece kendi grubunun, elbette gurunun hatırına ve gurunun rehberliğiyle, ebedî kurtuluşa ulaşacağına, diğer tüm insanların sonunda mahvolacağına inanır.

Bu yapılanmalarda üyenin bireyselliği eritilir, yok edilir ve birey yapılanmanın yeri başkaları tarafından alınabilecek mekanik bir parçasına dönüştürülür. Kült içinde bireysel amaçlar yoktur, kolektif amaçlar vardır. Bire-

20 Galenter, a.g.e., s. 4.

21 Frank s. Meyer, *The Moulding of Communists: The Training of the Communist Cadre*, New York: Harcourt Brace, 1961, s. 45-6.

22 Meyer, a.g.e., s. 46

23 Joel Kramer ve Diana Alstad, *The Guru Papers: Masks of Authoritarian Power*, Berkeley: Grog, Ltd., 1993, s. 49.

yin hayatı her yönden ve bütünüyle kontrol edilir. Bu kontrolde maddi-fiziki kontrolle fikir, düşünce ve hatta hislerin kontrolü bütünleşir. Kültlere katılan kişilerin karakterleri zamanla dönüştürülür.

Burada sorulması gereken bir soru insanların niçin tüm hayatlarını kuşatan bir külte girdikleri, bir defa girdikten sonra niye kolay kolay çıkmayıp veya çıkamayıp orada kalmaya devam ettikleri. Bu sorunun cevaplarının ipuçlarını gurular ve guru grupları hakkında çok önemli araştırmalara ve yazılara imza atmış olan Joel Kramer ve Diana Alstad'ın çalışmalarında bulabiliriz. Sanskritçe bir kelime olan guru, "saygıya layık öğretmen" anlamına da gelir. Ancak, yazarlara göre bir guru bir öğretmenden çok daha fazlasıdır. Guru kişinin manevî olanla daha köklü bir ilişkiye girmesine müsaade eder, aracı olur. Guruya bağlanma gurunun bağlanacak kişinin elde etmeyi istediği şey üzerinde bir özel yeteneğe ve hâkimiyete (specialness ve mastery) sahip olduğunu kabul etmeyi gerektirir. Gerçek bir mürit (tâbi) olmak için manevî realizasyon ana ilgi/gaye olmalıdır. Dolayısıyla, guru takipçisinin yani müridin guru ile ilişkisi onun ana hissi bağlılığı olur, diğer tüm bağlılıklar müride ikincil görünür.²⁴

Bu yüzden guru gruplarında kontrol (control) ve teslim olma (surrender) içiçe geçmiş iki vakadır, olgudur. Bunlar birbirlerini gerektirirler ve birbirlerini beslerler. Hükmetme (dominance) ve tâbi olma (submission) iç kontrolden, ister bir ideoloji ister bir kişi tarafından olsun, dışsal kontrole kayış (shift) anlamına gelir. Bu çok keskin bir kayış anlamına gelir. Bu kayış çok keskin hatlı (clear-cut) değildir, çünkü takip edilebilmesi için ideolojinin içselleştirilmesi gerekir ve itaat etme istekliliği de içseldir.²⁵

Teslim olma guru ile müridi bağlayan tutkaldır. Bir mürit olmak zihni kurumlar-yetenekler (institutions) hariç kişinin çocukluğa (infancy) en fazla yaklaştığı hâldir. Teslim olma bireyi, en azından kısmen, çatışmadan/ihtilâftan azade masumiyeti tecrübe etmeye muktedir kılan yoldur. Bu masumiyet geçmişe dair özleyişlerin-özlemlerin kaynağıdır. Bunlar arasında belki de en önemlisi tekrar tamamıyla bakım altına alınma -yani tüm ihtiyaçlarının karşılıksız şekilde karşılanması- durumudur. Herhangi bir otoriteye teslim olma bunu bir ölçüde sağlar, fakat bir guru ile bu çok geniş boyutlara ulaşır. Guru kişilerdeki bakım altında olma duygusunu tüm takipçilerinin onun tarafından korunduğunu ve korunacağını bilmesini sağlayarak takviye eder. Takipçi için bu adeta Tanrı tarafından korunuyor olmak gibi bir şeydir.²⁶

²⁴ Kramer ve Alstad, *a.g.e.*, s. 48.

²⁵ Kramer ve Alstad, *a.g.e.*, s. 55.

²⁶ Kramer ve Alstad, *a.g.e.*, s. 50.

Guru gruplarında teslim olmayı (surrender) besleyen görünür bir sebep, teslim olmanın takipçileri manevî yolda yürümeye engel olduğu varsayılan şeylerden uzaklaştırmasıdır. Fakat bu insanı tüm insanların tabiatındaki en iç ve güçlü şartlanmadan uzaklaştırmaz: Kişinin kendisinden bile daha fazla güveneceği bir otorite arama tercihi. Gurular ise, tam tersine bu temel şartlanmaya hiç ilişmez. Birilerinin otoritesi olma onların varlığının tam da merkezinde sıkı bir şekilde yerleşmiş olmaktır. Bu yüzden çoğu guru ayrılmayı (detachment) vaz etmesine rağmen, takipçiler kendi varlık merkezlerinde guruya sahip olmaya bağlı olur ve guru ise diğerlerinin merkezinde olma gücüne bağlı hâle gelir. Guruya bağlılık sipiritüel sayılır ve aydınlanmış (ermiş) olduğu varsayılan gurunun tanım icabı bağlılıkların (attachments) ötesinde olduğu kabul edilir.²⁷

Kramer ve Alstad'a göre aşağıdaki unsurların her biri bir guru tarafından çekip çevrilen otoriteriyen bir gruba aidiyetinin güçlü bir işaretidir:²⁸

1. Parti çizgisinden hiçbir ayrılmaya asla müsaade edilmez. Kabul edilen perspektiflere aykırı fikirleri veya hisleri olan herkesin onlara sahip olmaktan dolayı kendini suçlu hissetmesi sağlanır.
2. Otoritenin her yaptığı mükemmel veya doğru sayılır. Bu yüzden başkalarında sorgulanacak davranışlar farklı ve uygun görünür kılınır.
3. Grup üyesi liderin veya gruptaki diğer kimselerin neyin en iyi olduğunu bildiğine inanır, güvenir.
4. Grupta olmayanlarla iletişim kurmak zordur.
5. Grup üyesi kendini liderin veya (diğer üyelerin) eylemlerini olan biten hakkında ilk elden bilgiye sahip olmaksızın savunuyor durumda bulur.

Psikiyatristlerden aktarılan bu bilgilere dayanan yapılanma ve davranış kalıplarına FETÖ yapılanması içinde rastlamak özel bir çaba gerektirmez. FETÖ, Gülen tarafından oluşturulmuş kapalı, totaliter bir kült, yapılanma, örgüt. Gülen, örgütü içinde adeta Tanrısal bir itibara ve otoriteye sahip. Hiç kimsenin hiçbir şekilde onun talimatlarına itiraz etmeyi düşünemeyeceği açık. İtiraz ve itaatsizlik etmek kişinin kutsala itiraz ve itaatsizlik etmesi ve dolayısıyla kendi ebedi kurtuluşunu yakmasıyla eşit. Mürit açısından burada gurunun (mürşidin) verdiği talimatın doğru olup olmadığı önemli değil. Guru yanılmaz, yanılrsa bile yapılan şeyin sorumluluğu yapana değil yapma emrini verene aittir. İşte bu inanç müritleri bir tür robota, programlanmış

²⁷ Kramer ve Alstad, *a.g.e.*, s. 57.

²⁸ FETÖ'nün üyelerini nasıl canavarlaştırdığına dair önemli gözlem ve değerlendirmeler için bkz. Ömer Çaha, "Gülen'in Mankurtları Nasıl Azgın Kurtlara Dönüştü?", *Karar*, 10 Ağustos 2016, s. 13. Bu yazı aynı zamanda örgütün yapılanış ve çalışma alanları hakkında önemli bilgiler veriyor.

insana dönüştürür. Örgütünün çapından ve özelliklerinden anlaşılıyor ki, Gülen insanları etkileyerek bu şekilde kendine bağlama, müritlerini hücreler biçiminde örgütlenme ve takip etme, onları olağan faaliyetler yanında en gayri insanî eylemler için dahi motive ve seferber etme, emirlerine harfi harfine uymalarını sağlama yeteneğine sahip.²⁹ Bunlar iddia edilen mehdiliğe ilâve vasıflar gerektiren yetenekler.

FETÖ üyelerini mümkün olduğu kadar erken yaşlarda devşirmeye çalışıyor. Küçük yaşlarda avcuna aldığı çocukları tam bir beyin yıkama süzgecinde geçirerek yetiştiriyor. Bununla da kalmıyor. Üyelerini dinî inanç yanında meslekî ve sosyal muhit bakımından da sarıp sarmalıyor. Onların gerekirse soru çalma ve rakiplerini ahlâksız ve usulsüz şekilde tasfiye etmeyi de kapsayan yollarla mesleklere girmesini ve kurumlarda yükselmesini sağlıyor. Başka bir deyişle onları kendine borçlandırıyor, her şeylerini örgüte borçlu, örgütle bağlantılı hâle getiriyor. Bir adım daha atıp örgüt içindeki kast sistemine göre evlendiriyor. Böylece tüm aileyi takip ve kontrol altına alıyor.

FETÖ üyeleri her sektörde yer alıyor ama bazı sektörlerde özellikle yoğunlaşıyor. Resmi olduğu kadar sivil ve yarı-sivil ayakları da var. Bulunduğu yerlerde var olmakla yetinmeyip tekelci bir konum kazanmaya çalışıyor. Bunun anlamı ya oradaki herkesin örgüt üyesi durumuna getirilmesi ya da gücün mutlak anlamda onların elinde toplanması. Böylece adeta bir güç halkasını tamamlayarak karşı konulmaz hâle gelmeye çabalıyor. Bunun nasıl yapıldığını ve ne anlama geldiğini iki somut örnek üzerinden açıklamaya çalışayım.

Diyelim ki FETÖ 50 bin çalışanı olan X Bakanlığı'nda örgütlenecek. Tüm personel FETÖ üyesi olamayacağına göre kilit yerleri ele geçirmek ve tüm bakanlık teşkilâtını böylece kontrol altına almak ister. Bunun için personel dairesini, teftiş dairesini, bilgi işlem dairesini ve üst seviye idarecilerin özel kalem, sekreterlik ve makam aracı şoförlüklerini ele geçirir. O bakanlık artık FETÖ'nün kontrolündedir. FETÖ kendi adamlarını rahatlıkla işe alabilir, eninde sonunda istediği makama yerleştirebilir. Elemanlarına yönelik idarî soruşturmaları, teftiş dairesi üzerinden engeller. İş hukuk organlarına yansırsa zaten orada da yığınağı vardır ve endişe etmez. Kendi adamlarını yerleştirmek üzere boşaltmak istediği makamlarda oturan insanları teftiş elemanları marifetiyle ya tamamen tasfiye eder ya da terfi etmekten alıkoyar. İdarecilerin tüm kararlarını daha uygulanmadan öğrenir ve onları adım adım takip eder.

FETÖ'nün daha dehşet verici bir örgütlenmeyi emniyet ve yargı içinde gerçekleştirdiğini belirtmek gerekir. FETÖ 1980'lerden beridir polis teşkilatı

29 Atilla Yayla, "Bir istihbarat örgütü olarak FETÖ", <http://www.hurфикirler.com/bir-istihbarat-orgutu-olarak-feto/>

içinde yapılıyor. Orada da aynı yolu izledi. Emniyet istihbarata özel önem verdi. 2013 yılı başı itibariyle FETÖ'nün her ildeki istihbarat şubelerini ve Emniyet Genel Müdürlüğü İstihbarat Dairesi'ni kontrol altına aldığı biliniyor. İçişleri Bakanı 15 Temmuz darbe teşebbüsünün püskürtülmesinden sonra yaptığı bir açıklamada 17 Aralık 2013 tarihi itibariyle 81 ilin 74'ünün Emniyet Müdürü'nün FETÖ üyesi olduğunu açıkladı. Benzer bir özel FETÖ örgütlenmesi yargı bürokrasisi içinde vuku buldu. FETÖ yargı içindeki yığınağını 2010'da HSYK'nın yapısında değişiklik yapan referandumdan sonra önce HSYK'yı kontrol altına alarak ve sonra yine HSYK vasıtasıyla Yargıtay'a daire sayısının artırılmasının peşinden blok atamalar -160 kişi- yaparak tamamladı. Böylece "Saadet Halkası" diyebileceğimiz güç örgütlenmesini tamamladı.

Saadet Halkası'nın başlangıç noktasında Emniyet İstihbarat ve Emniyet içindeki FETÖ grubu vardı. Bunlar aldıkları talimatla kişiler veya gruplar hakkında bilgi ve belge toplayarak, yoksa bilgi ve belge uydurarak suç dosyaları hazırlamakta ve sonra onları yine FETÖ üyesi olan savcılara ulaştırmaktaydı. Savcılar bu dosyaları -çoğu zaman kapağını bile kaldırmadan- iddianameye çevirmekte ve yine FETÖ üyesi yargıçların görev yaptığı mahkemelere sevk etmekteydi. Mahkeme iddianameyi kabul edince yargılama başlamakta idi. Bu arada, bazı durumlarda FETÖ'nün hazırladığı dosyalarla yargılananların avukatlığını da yine FETÖ üyeleri üstlenmekteydi. Yargılama bitip mahkûmiyet verildiğinde, haksızlığa uğradığına inanan davalı Yargıtay'a başvurmakta ama başvurusuna bu sefer ilgili dairedeki FETÖ üyesi Yargıtay mensupları bakmaktaydı. Yargıtay'dan da darbe yediğine inananlar yargıçları HSYK'ya şikâyet ettiğinde, FETÖ kontrolündeki yargısal idari organ HSYK karar vermekteydi. Böylece engellenmesi imkânsız, daha kötüsü farkına bile varılması zor bir güç odağı engelsizce işlemekteydi.

FETÖ sivil toplum alanlarını da boş bırakmadı. Medyada önemli bir güç hâline geldi. *Zaman* başta olmak üzere birçok ulusal gazetesi vardı. *Bugün*, *Taraf*, *Millet*, *Meydan* gibi. Daha sonra bunlara *Özgür Düşünce*, *Yarına Bakış* ve *Yeni Hayat* eklendi. Ayrıca çok sayıda mahallî gazete ile aylık *Sızıntı* ve haftalık haber dergisi *Aksiyon* başta olmak üzere dergilere de sahipti. Samanyolu, Kanaltürk, Bugün, Mehtap ve daha bir düzineye yakın televizyon istasyonuna sahipti. Medyada yığınak FETÖ için hem operasyon yapma hem de meşruiyet kazanma açısından önemli ve fonksiyoneldi. Ayrıca FETÖ üyelerini daha korunaklı kılmaya hizmet etmekteydi. Balyoz, Ergenekon ve Kumpas davalarında bu yayın organları FETÖ'cü polisler ve yargı bürokratlarıyla koordineli olarak çalıştı. FETÖ bir istihbarat ağı gibi işlemesi sayesinde bizzat sahibi olmadığı yayın organlarını -dergi, gazete ve televizyonları- manipüle etmeye, kullanmaya muktedir oldu. Mesela, Oslo görüşmelerinin çökertilme-

sinde *Milliyet*, MİT tırlarına baskında *Radikal*, Türkiye'nin IŞİD'e yardım eden bir ülke olarak gösterilmesinde *Cumhuriyet* gazetesini kullandı.

FETÖ sivil toplumun gönüllü faaliyetler alanlarında da at koşturdu. Hem kendi üyelerinin toplandığı binlerce dernek ve vakıf kurdu, hem de hangi görüşten olursa olsun kamusal önemi olan her grubu ve oluşumu izledi, içinde varlık kazandı ve manipüle etmeye çalıştı. Radikal bir çizgi izleyen ve Erdoğan'ı idamla tehdit eden *Türk Solu*'nun tepe isimlerinden biri bir FETÖ'cüydü. FETÖ basında demokrat –bazen liberal- olarak tanınan birçok ismi yüksek maaşlarla yazar olarak istihdam etti ve tayin ettiği hedefleri dövmelerini sağladı. Türkiye'nin ana liberal kuruluşu olan Liberal Düşünce Topluluğu'nda da bir operasyon gerçekleştirmeye çalıştı. Türkiye'nin bu en eski, köklü ve itibarlı liberal kuruluşunu manipüle etmeyi başaramayınca otantik liberalleri yanındaymış gibi göstermek için başka arayışlara girdi.

2010'ların başında yurt içi ve dışında muazzam bir ağ haline gelmiş olan FETÖ, mutlak iktidarını tesis etmek için sabırsızlanmaktaydı. Ancak, ağın kurmada hız kazanmasına bilmeden katkı sağlayan AK Parti'den FETÖ'ye yönelik şikâyet ve tedbir alma işaretleri gelmekteydi. Erdoğan FETÖ'nün bürokrasideki tekelleşen yapılanma arzusundan hoşnutsuzdu. HSYK'nın ve Yargıtay'ın FETÖ'nün kontrolü altına girmesi tedirginliğini artırdı. Nihayet, 2011 seçimlerinde FETÖ'nün AK Parti'den yüzden çok milletvekilliğini istemesi adeta bardağı taşıran damla oldu. Erdoğan bunu kabul ederek FETÖ'ye AK Parti'de 100 kadar milletvekilliği tahsis etseydi, kendisinin ve Türkiye'nin kaderini FETÖ'nün ellerine teslim etmiş olacaktı. Nitekim daha sonraki kavga döneminde AK Parti'deki FETÖ'cü milletvekillerinin (Hakan Şükür, İlhan İşbilen gibi) tereddütsüz istifa etmesi AK Parti'nin ne kadar büyük bir tehlikeyle karşılaştığını ispatladı.

Bir istihbarat örgütü olarak çalışan FETÖ Erdoğan'ın bürokrasideki iktidar alanını sınırlayacağını farkına varınca Erdoğan'a karşı operasyonlara başladı.³⁰ Gizli bir yapılanma olduğu, şekilden şekile girebildiği, her ideolojik ve toplumsal renge bürünebildiği için varlığının ve operasyonlarının farkına varılması ve mücadele edilmesi zordu. Operasyonlar iki çizgide ilerledi. İlki ve daha uzun vadeli olanı, tüm dünyaya yayılan ağın kullanarak Erdoğan hakkında olumsuz bir imaj oluşturmaktı. İkincisi ise, sıcak operasyonlarla Erdoğan'ı tasfiye etmekte.

FETÖ ilk teşebbüsünü Oslo'da Türkiye Cumhuriyeti devleti ile PKK arasında yapılan görüşmeleri deşifre ederek gerçekleştirdi. Bunu MİT'in başına

30 Gezi İsyanları hakkındaki değerlendirmelerim için bkz. *Diren Demokrasi*, İstanbul: Kaldırım Yayınları, 2013.

kendi istediği adamın yerine getirilen MİT Müsteşarı Hakan Fidan'ı teröristlerle pazarlık yapmaktan tutuklamak için 7 Şubat 2012'de yaptı. Ancak, asıl hedef Erdoğan'dı. Hakan Fidan tutuklanabilseydi sıra terör örgütüyle pazarlık yapmaktan Başbakan Tayyip Erdoğan'a gelecekti. Bunu hisseden Erdoğan'ın hem Fidan'a direnme talimatı verdi hem de parlamentoyu harekete geçirerek MİT müsteşarını –ve dolayısıyla kendisini- koruyan bir kanun çıkarttı. Böylece PKK lideri A. Öcalan ile yapılan görüşmeler de yasal bir temele kavuşturuldu.

FETÖ ikinci adımı 2013'te Mayıs sonundan Temmuz ortalarına kadar süren Gezi İsyanları'nda attı.³¹ Gezi İsyanları'na FETÖ'nün katkısı olduğu kesin ama bu katkının boyutları tam olarak açığa çıkarılabilmemiş değil. Düşünün ki polise ve iktidara öfkeyi patlatan çadır yakma emrini veren polis şefi FETÖ'cü çıktı. Şehrin emniyet güçlerinin amiri vali de FETÖ'cüydü. Emniyet istihbarat tamamen FETÖ'nün elindeydi. Bu durumda FETÖ'nün olaylara müdahil olmamış olma ihtimali yok. Nitekim ben Temmuz 2013 başında Zaman'da katıldığım bir iftar yemeğinde Zaman'ın beyin takımının ve çoğu köşe yazarının Erdoğan'a öfkesinin ve nefretinin Gezi ahalesindekinden bile fazla olduğunu hayretler içinde görmüş ve sebebini anlayamamıştım. Şimdi bunu yapmam daha kolay.

FETÖ, Gezi İsyanları'nı Erdoğan'ı devirecek bir sivil ayaklanma olarak görmek ve değerlendirmek istedi ama umduğunu bulamadı. Erdoğan Gezi'den ayakta, hatta güçlenmiş olarak çıktı. Gezi'nin ağır baskısına rağmen Erdoğan yaklaşan hükümet-FETÖ çatışmasının farkındaydı. Bunu önlemek için aynı yılın Haziran ayında FETÖ tarafından İstanbul'da düzenlenen Türkçe Olimpiyatlarında yaptığı konuşmada Fethullah Gülen'i hem yurda davet hem de ikaz etti.

FETÖ'nün devlet içinde devlet olduğuna dair işaretler artmaktaydı. FETÖ adeta devleti işgal etmekteydi. Buna karşı hamle yapmak isteyen Erdoğan, benim de aralarında bulunduğum bir çok kimsenin karşı çıktığı bir kararla dersaneleri kapatmaya yöneldi. Dersaneleri başlıca insan ve para kaynağı olarak gören FETÖ için bu tahammül edilmez bir adımdı. Artık Erdoğan'a dur demek lazımdı.

FETÖ'nün Erdoğan'a yönelik öldürücü bir hamlesi 17/25 Aralık 2013'te, yani Gezi'den yalnızca 6 ay sonra, polis-yargı-medya işbirliğiyle geldi. Hamleyle yolsuzluklara yönelik operasyonlar görüntüsü verildi. FETÖ 17 Aralık'ta

31 FETÖ içindeki ordu varlığının nasıl güçlendiğine dair bkz. Y. Hakan Erdem, "Askerlerin Vaizinden Vaizin Askerlerine I-II", Karar, 14 ve 21 Ağustos 2016.

dört bakana, 25 Aralık'ta ise Erdoğan'a ve ailesine yöneldi. Bunun da işaretleri, mesela *Taraf* gazetesinde aylar öncesinden verilmekteydi. Gülenist gazeteciler sağda solda ellerinde hükümeti bitirecek bilgi ve belgeler olduğunu söylemekte, Gülenist polis şefleri kabineyi Vatan Caddesi'nde (yani İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nde) toplayacaklarını ve Erdoğan'ın bileklerine kelepçeyi bizzat geçireceklerini açık açık söylemekteydi.

17/25 Aralık operasyonlarında FETÖ'cü polis, savcı ve yargıçlara ilaveten gazeteci kisveli FETÖ mensupları da aktif rol üstlendi. Kimisi yasa dışı, kimisi montaj kasetlerle Erdoğan'a karşı müthiş bir medya kampanyası açıldı. Erdoğan'ın evi basılmak ve ailesi gözaltına alınmak istendi. Operasyon çok akıllıca planlanmıştı. Yolsuzluk hiç kimsenin hoş görmeyeceği bir şeydi. Operasyon emrini verenler herkesin saygı göstermesi ve itaat etmesi gereken hukukçulardı. Onlara karşı çıkmak hukuka karşı çıkmaktı. Hukukun kestiği parmak acımadı. Böylece hukukun silah, hukukçunun tetikçi ve yolsuzluk iddialarının susturucu olarak kullanıldığı bir suikast gerçekleştirilmek istendi.

FETÖ'nün Batı'ya diktatör olarak sunduğu Erdoğan amiri olduğu polisin elinden zor kurtuldu. 17 Aralık'ın ertesi günü daha sonra İçişleri Bakanı olarak atanacak olan Başbakanlık Müsteşarı Efkân Ala polis teşkilatı içinde geniş bir atama ve görev yeri değiştirme operasyonuna girişmeseydi, FETÖ 25 Aralık'ta amacına ulaşmış olabilirdi. Erdoğan'ı bileğine kelepçe geçirip hapse tıkabilirdi. O günlerde çok az kimse Emniyet Teşkilatı'nın neredeyse yarısının FETÖ'cü olduğunu bilebilirdi. Yargıdaki durumdaysa toplum neredeyse tamamen habersizdi ve kimse yargı bürokratlarına dokunmayı hayal dahi edemezdi. Çünkü FETÖ'nün Saadet Halkası ve manipülatif medya gücü işbaşındaydı.

15 Temmuz darbe girişimi, 7 Şubat 2012 MİT operasyonu, Haziran 2013 Gezi İsyânları ve 17/25 Aralık 2013 yolsuzluk kılıfı geçirilmiş darbe teşebbüsünün devamı olarak geldi. FETÖ polis ve yargıdaki güçleriyle giriştiği operasyonlardan istediği sonucu alamayınca, geriye ordu içindeki gücünü harekete geçirmekten başka çaresi kalmamıştı.

Devlet içine yerleşerek tekeli bir güç olmak isteyen FETÖ'nün her yerde olduğu gibi ordu içinde de teşkilatlandığı bilinmekteydi.³² Ancak, hiç kimse FETÖ'nün ordu içindeki varlığının boyutlarını tam olarak bilmemekteydi.

32 Ünsal Çetin, *hurfikirler.com*'da yayınlanan bir yazısında (<http://www.hurfikirler.com/liberal-vizyonun-zaferi-olarak-15-temmuz/>) ilginç bir analiz yaparak 15 Temmuz darbe teşebbüsünün püskürtülmesini son 15 yılda Türkiye'de yaşanan liberalleşmeye bağlıyor. Bu tespitin genel olarak doğru olduğuna kanıyorum. Türkiye 1983'ten beri devam eden liberalleşme sürecinde darbelere daha dirençli hâle geldi. Bununla beraber bu bakışın daha geniş çalışmalarla geliştirilmesi gerekiyor.

MİT tırlarına yönelik 1 ve 19 Ocak 2014 operasyonlarında jandarma unsurlarının da yer alması FETÖ'nün ordu içi yapılanmasına yönelik bir karine teşkil etti. İstihbarat raporları bu yapılanmadaki bazı isimleri belirledi. Üç büyük şehirde FETÖ tarafından organize edilen casusluk davalarının çökmesi ve bu kumpası hazırlayanların peşine savcılarının ve mağdur avukatlarının düşmesi FETÖ'nün ordu içindeki uzantılarının teşhis edilmesini kolaylaştırdı.

MİT'in ve savcılarının Genelkurmay'a aktardığı bilgilere rağmen Genelkurmay FETÖ mensupları hakkında işlem yapmayı gerek ihmalkârlıktan, gerek meslekî dayanışma gayretiyle, gerekse FETÖ'nün kilit mevkilerde bulunan üyelerinin engellemesi yüzünden savsakladı, geciktirdi. Bunun üzerine İzmir Cumhuriyet Savcılığı, 18 Temmuz günü çok sayıda FETÖ'cü subayı gözaltına alma kararı verdi. Ayrıca, Ağustos başında yapılacak Yüksek Askeri Şura toplantısında 2000'e yakın FETÖ'cü askerinin ordudan uzaklaştırılacağı haberi yayıldı. Bu FETÖ'nün ordu içindeki gücünün bir ölçüde kırılacağı anlamına geliyordu.

Bunun üzerine FETÖ darbe yapmak için harekete geçti. Darbe planları genel olarak hazırıldı. Önceki yıllarda toplum zaten Balyoz, Ayışığı, Yakamoz gibi darbe planlarından haberdar olmuştu. Ordu'daki FETÖ'cüler ve onların sivil imamları bu planları biliyorlarmış ve hatta bazılarının hazırlanmasına bizzat katılmışlardı. Mazileri birkaç yıl geriye giden bu planlar Temmuz 2016 başlarında revize edildi ve FETÖ'cü subaylara darbe sürecindeki somut görevler dağıtıldı.

Ancak, yukarıda işaret edildiği üzere, bir sürpriz gelişme darbe saatinin değiştirilmesini gerektirdi. Darbe 15 Temmuz gece yarısından sonra, yani 16 Temmuz günü, saat 03:00'da herkes uykudayken yapılacak ve insanlar Cumartesi sabahı FETÖ'nün hakimiyetindeki bir Türkiye'ye uyanacaktı. Darbe için MİT'e yapılacak baskını baskında görev verilen bir subayın MİT'e ihbar etmesi üzerine MİT bazı askerî birliklerdeki olağandışı hareketliliği gördü. Genelkurmay'ı uyardı. Bunu gören darbeciler 15 Temmuz günü saat 21:00 sularında harekete geçti. Hiç kimse ilk başta ne olduğunu anlamadı ama saat 23:00'a geldiğinde bir darbenin yapılmakta olduğu iyice açığa çıkmıştı.

Darbeciler polis binalarına, TRT'ye, Genelkurmay'a saldırdı. Bir ara TRT'de bir darbe bildirisi okutmayı da başardı. Bildiri "Yurtta Sulh Konseyi" adına okundu. Ülkeye ve dünyaya yozlaşmış ve İslamcı bir iktidara karşı laiklik adına yapıldığı izlenimi vermeye çalışıldı. Türkiye'de neredeyse hiçbir kişi ve kesim buna kanmadı. Ama Batı dünyası büyük oranda yanıltıldı. Darbeciler totaliter bir dinî yapılanmanın mensuplarıydı. Ceplerinde dualar taşımaktaydı. Halkın silahıyla halkı kırmak, masum insanları kurşunlamak,

Cumhurbaşkanı'na suikast düzenlemek gibi eylemlerinin dinen caiz olduğuna dair fetvalar almışlardı.

Darbe yapmaya kalkışan subaylar arasında FETÖ'cü olmayan subaylar da bulunmuş olabilir. Bu subayların ikna edildikleri, istikbal gördükleri, Erdoğan'dan nefret ettikleri için darbe teşebbüsünde yer ve rol almış olmaları mümkün. Ancak, darbecilerin ana gövdesinin FETÖ'cülerden müteşekkil olduğu her türlü tartışmadan uzak bir gerçek.

15 Temmuz Darbe Girişiminin Başarısız Olmasının Sebepleri

Türkiye'de şimdiye kadarki darbe teşebbüslerinin neredeyse tümünün başarılı olması, FETÖ çevrelerinde yapacakları darbenin de başarılı olacağı yolunda bir kanaat, bir beklenti oluşturmuş olmalı. FETÖ'nün ordu içindeki gücü, kendini gizlemeyi çok iyi becermesi, mensuplarının adanmışlığı ve kararlılığı, istihbarat ve karşı tedbir almadaki zaafı da göz önüne alındığında böyle bir umudun doğmuş olması gayet normal görünüyor. Ancak, FETÖ'nün siyasî liderliği ve toplumsal gelişmenin özelliklerini iyi okuyamadığı da anlaşılıyor.

Darbeler ülkesi ve darbeci cenneti Türkiye'de şimdiye kadar karşılaşılan en hazırlıklı ve en kanlı darbe teşebbüsü olan 15 Temmuz niçin başarısız oldu? Sanırım bunu sağlayan ve aynı anda devreye giren birkaç faktör var.

1. Siyasî İradenin Darbeye Direnmesi

1960 Darbesi'nden sonra Başbakan Adnan Menderes düzmece bir mahkemede yargılandı. Hayalî suçlardan idama mahkûm ve daha sonra infaz edildi. Bu olay özellikle merkez sağ politikada bir travma yarattı. O tarihten sonra politikacılar başlarına Menderes'in başına gelenlerin getirilebileceğini asla gözden uzak tut(a)madılar. Bu ülkede politikacı olmanın bir anlamda kefeni cepte gezmeyi gerektireceğini anladılar. Bu yüzden de askerî müdahalelere direnmediler, direnemediler. Askerî müdahaleler karşısında aciz ve çaresiz kalış "şapkayı alıp gitme" sözünde somutlaştı. Eski başbakanlardan Süleyman Demirel'in meşhur şapkasına atıfla sarf edilen bu söz, politikacının asker karşısında edilgenliğini, adeta askerın amir politikacının memur olduğunu anlatmaktaydı.

Tahmin ediyorum ki FETÖ darbecileri Tayyip Erdoğan'ın Demirel gibi davranmayabileceğinin farkındaydı. Bunun önemli işaretlerinden biri Erdoğan'ın 27 Nisan 2007 askeri muhtırasına direnmesiyle gelmişti. Bu yüzden, Erdoğan'ı ortadan kaldırma planları yaptılar. Tatilde kaldığı yeri basmak ve onu öldürmek istediler. Helikopterlerle ölüm makinası olarak yetiştirilmiş

muazzaf askerleri bu iş i yapmak üzere Erdoğan'ın Marmaris'te ailesiyle birlikte kaldığı otele gönderdiler. Erdoğan bu baskından ş ans eseri denebilecek şekilde kurtuldu.

Aralarındaki istiş arede Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve Başkan Binali Yıldırım ölüm pahasına da olsa darbeye direnme kararı alınca, önceki darbelerde var olmayan bir faktör devreye girdi: Siyasetçinin direniş i, mukabelesi. Bu kararın tüm topluma yansıtılması darbe planlarını bozdu, darbecileri demoralize etti.

15 Temmuz darbe teş ebbüsüne siyasetçi direniş i Erdoğan ve Yıldırım ile sınırlı kalmadı. Muhalefet liderleri de darbeye karşı çıktı. İlk ve en net konuş an muhalefet lideri MHP genel başkanı Devlet Bahç eli oldu. Bahç eli aynı zamanda Başkan Binali Yıldırım'ı da arayarak yanlarında olduklarını bildirdi. Bahç eli'nin çıkışı ana muhalefet partisi CHP'yi etkiledi. CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu da darbeye karşı olduğunu açıkladı. Bu iki liderin tutumu gayet yerindeydi ve böyle yapmakla aslında sadece seç ilmiş hükümeti değil aynı zamanda demokratik siyaseti de koruyorlardı. Nitekim "Yurtta Sulh Konseyi" adına yayınlanan bildiri de sadece AK Parti'nin değil, 12 Eylül'de yapıldığı gibi tüm siyasî partilerin kapatıldığı açıklandı.

Darbeye karşı çıkmak bakımından Ak Parti liderlerinin cesareti ve CHP ile MHP'nin demokrat duruş u takdire ş ayandı. Ak Parti bir bütün olarak darbeye direnmek suretiyle önemli bir ilki gerçekleştirdi. Liderliğinin direnmesi parti tabanının da harekete geçmesini sağladı. Muhalefet partileri de hem toplumun tepki göstermesine hem de darbe teş ebbüsünün meş ruhiyetinin ekşiye inmesine yardım etti. Oysa daha önceki darbe ve müdahalelerde –meselâ 27 Mayıs 1960'ta ve 28 Şubat sürecinde- muhalefet demokrasiyi koruma adına müdahaleye maruz bırakılan siyasî aktörün yanında yer almak yerine, müdahalenin yarattığı dalganın üstüne binerek iktidara tırmanmaya çalışmıştı. Muhalefetin demokrat tavrı, 15 Temmuz darbe teş ebbüsünün püskürtülmesine büyük katkı sağladı.

2. Toplumun Darbeye İsy an Etmesi

Önceki darbelerde, darbeye en azından manevî destek veren toplum kesimleri olurdu. Darbeye karşı çıkan geniş toplum kesimleri ise sessiz muhalefette kalır ve daha ziyade yapılan ilk demokratik seçimde darbenin tasfiye etmek istediğı siyasî çizgiye destek vererek konuş urdu. Siyasiler gibi toplum da adeta bir öğrenilmiş çaresizlik içindeydi. Darbeye karşı çıkılmaz ve darbeler önlenemez kanaati kafalara yerleşmiş ve iyice içselleştirilmişti. Ancak, toplum aynı zamanda bu durumdan sıkılmış ve bıkmıştı. Askerî vesayet, de-

mokraside ana oyuncu olması gereken toplumu adeta bir figüran durumuna düşürmekteydi.

Menderes'in maruz bırakıldığı muameleye ve asılmasına şahit olanlar on yıllarca için için ağlamış ve kahretmişti. Demirel de askerlerce aşağılanmış ve hırpalanmıştı. Turgut Özal halkla yakın bağları olan bir liderdi ama askerî bürokrasi ve sivil müttefikleri tarafından hırsızlıktan diktatörlüğe kadar her şeyle suçlanmıştı. Geniş toplum kesimleri seçtikleri liderlerin bürokratik ve sayet odaklarınca şamar oğlanına çevrilmesine yıllarca içermişti. Bütün bunların yarattığı öfke birikimi belki de patlamak için bir kıvılcım beklemekteydi.

Bu patlamanın vuku bulması için 15 Temmuz'dan daha iyi bir tarih olmazdı. Girdiği bütün seçimlerden zaferle çıkmış bir siyasî liderlik iş başındaydı. Bu liderliğin toplumla bağları daha önceki tüm siyasî liderlerinkinden daha geniş ve derindi. Üstelik çevreyi merkeze taşıyan bir siyasî hareket olarak AK Parti zamanında toplum hatırı sayılır ölçüde zenginleşmiş ve özgürleşmişti.³³ İkinci sınıf vatandaş muamelesine on yıllarca maruz bırakılan kitleler haklar, özgürlükler ve sosyal statü bakımından eşitliğe kavuştuklarını görmüşlerdi. Hükümetin darbeye devrilmesinin bu maddî ve manevî kazançlarına veda etmeleri anlamına geleceğini biliyorlardı. Bu kitlelerin darbelere müsamaha göstermesi, pasif izleyici konumunda kalması beklenemezdi.

Bu yüzden bir darbenin gelmekte olduğunu anlayan vatandaşlar, daha Cumhurbaşkanı'nın çağrısı gelmeden sokağa çıkmaya başlamıştı. Erdoğan'ın halka çağrısı ise milyonların sokağa akmasına neden oldu. Her cinsiyetten, yaştan, statüden ve siyasî görüşten milyonlar darbecilere karşı koymak için evinden fırladı. "Artık yeter!", "Bu sefer yedirmeyeceğiz!" nidalarıyla, ellerinde Türk bayrağı ve dillerinde tekbirlerle demokrasiyi koruma mücadelesine koştı. Bu insanlar ateşli silahlara, makinalı tüfeklere, tank toplarına, helikoptere ve hatta uçaklara silahsız olarak karşı koydu. Darbecilerin saldırılarını önlemek için emniyet binalarına, valiliklere, Genelkurmay'a, İstanbul boğazındaki köprülere aktı. Havaalanlarına yığıldı. Kışlaların önlerine insan vücutlarından duvar ördü. Günlük hayatın sade, mütevazı insanları kahramanlara dönüştü. Tankların önüne yattı, üstüne çıktı. Kurşunlara ve bombalara göğsünü siper etti. Darbecilerin elindeki silahlara "bu benim, ver!" diye sarıldı. Askerlere karşı kışlaya dön sloganları attı.

33 Ali Balcı ile mülakat: "Darbenin Önündeki En Büyük Engel Millet'in Hafızasıydı", *Derin Tarih*, Sayı 53, Ağustos 2016, s. 76-79.

Halkın bu direniş i darbeci FETÖ mensuplarını ş aşırttı ve moral bakımından ç ökmelerine sebep oldu. Darbeciler tarafından yalanlarla kandırılan ve kullanılan özellikle erlerin uyanmasını sağladı. Halkın seferberliğı tüm Türkiye coğrafyasına yayıldı. Birçok yerde darbeci askerler halk ve/veya halk-polis tarafından derdest edildi, teslim alındı. Başka birçok yerde kış laların etrafı ağır araçlarla sarılarak darbeci askerlerin hareketi engellendi.

Bu halk direniş i esnasında insanların azim ve kararlılığı, cesaret ve feraseti pratik zekâ ile birleş ti. Silah kullanmayan, zaten silahları olmayan insanlar pratik yollarla ağır silahlarla donanmış darbeci askerleri etkisiz hâle getirdi. Tanklar paletlerine taş ve demir ç ubuklar konarak yürümekten alıkondu. Bazı yerlerde tanklar, egsoz boruları insanların elbiseleriyle tıkanarak etkisizleştirildi. Bir yerde tankın camı boyanarak sürücüsünün tankı hareket ettirmesi engellendi, bir diğ er yerde üzeri branda ile örtüldü. Bir başka tank olayında tankın içine açılmış yangın tüpü atılarak iç erideki darbecileri dış arı çıkmaya mecbur edildi. Kazan'daki Akıncı Hava Üssü'nde köylüler hem üs kapısını iş gal etti hem de Ankara'yı bombalayan uçakların kalkmasını engellemeye yardımcı olur düşüncesiyle, görüş mesafesini daraltmak için üs etrafında samanlar ve eski lastikler yaktı. Malatya'da hava üssünün pistine yağ döküldü ve araçlar yerleştirildi. Birçok yerde belediyeler yüksek tonajlı, ağır iş makinelerini kış laların kapısına yığdı.

Halk ölümü göze alarak darbecilere karşı çıktı. İki yüz kırktan çok şehit verildi. Binlerce insan yaralandı. Daha sonra yapılan basın röportajlarında büyük kahramanlıklar yapan insanlar, başta yaralılar olmak üzere, mütevazı bir tavırla yapılması gerekeni yaptıklarını ve aynısını tekrar yapmakta tereddüt etmeyeceklerini söyledi. Böylece 15 Temmuz 2016 darbe teşebbüsünde, halk, kelimenin tam anlamıyla, darbecilere darbe yaptı.

3. Yargının Darbeye Karşı Tavır Alması

Darbeyi engelleyen faktörler bileşimi içinde hakkı yeterince verilmeyen, teslim edilmeyen bir faktör, yargı organlarının süratle darbecilere karşı harekete geçmesi. Daha önceki darbelerde, toplumun hemen her kesimi ve tüm sivil organlar gibi yargı da siner ve sessiz kalırdı. Darbe başarılı olunca darbeci yönetime itaat ederdi. Hatta -12 Eylül 1980 darbesinden sonra Anayasa Mahkemesinin yaptığı gibi- darbecileri ziyaret edip saygı ve sadakat belirtirdi.

15 Temmuz 2016 darbe teşebbüsünde tam tersi vuku buldu. FETÖ'nün yargıdaki yoğun yığınağına rağmen HSYK'nın FETÖ'nün elinden alınması, FETÖ'cü olmayan değışik görüşlerden savcı ve yargıçların önünü açtı, hareket kabiliyetini artırdı. HSYK FETÖ'cü yargı bürokratlarını bir süredir sınırla-

makta, pasifize etmekteydi. Casusluk davaları kumpaslarını yürüten savcılar kumpaslarda yer alan FETÖ'cü yargı mensuplarını deşifre etmekte ve peşlerine düşmekteydi. Kısaca yargı çok yavaş adımlarla da olsa FETÖ'den arındırılmaktaydı. Bu süreç FETÖ ile yargı içinde mücadele eden yargı mensuplarını iyice cesaretlendirmişti. Bu havada darbe teşebbüsü ortaya çıkınca Ankara, İstanbul ve İzmir başta olmak üzere savcılar tereddüt etmeden darbecilerin gözaltına alınması için polisler talimat verdi. Bunun medya organlarınca tüm topluma duyurulması darbecilere moral açısından büyük darbe indirdi.

4. Polis Teşkilâtının Darbecilerle Silahlı Mücadeleye Girişmesi

Polis de askerler de güvenlikten sorumlu olmalarına ve devlet çatısı altında üniformalı olarak görev yapmasına rağmen aralarında farklar var. İç güvenlikten sorumlu polis teşkilatı doğal olarak ordu ölçüsünde silahlı olmaktan uzak. Hafif silahlar kullanabiliyor. Ancak, bundan daha önemlisi, polisin neredeyse her zaman ve her bakımdan ordudan (askerlerden) daha aşağıda görülmesi.

1960 darbesinden sonra pekiştirilen bürokratik vesayet düzeni içinde polis bilinçli olarak askerinkinden daha düşük bir statüye yerleştirildi. Siyasî kültürümüz içinde de askere nispetle aşağılandı. Polisler askerün üstün olduğu ve askere direnilmeyeceği, direnilemeyeceği, direnilmemesi gerektiği öğretildi. Böylece polis askere karşı bir tür öğrenilmiş çaresizlik içine düştü. Bunu kuvvetlendiren bir unsur, polisin, o da üniformalı güvenlik hizmeti vermesine rağmen, mecburî askerlik hizmetine tâbi olması ve askerlik boyunca askere itaatin esas olduğunun polise belletilmesi idi.

AK Parti hükümetleri muhtemelen niyet o olmaksızın polisin askere karşı statüsünü yükseltti. Polisin sayısı ve araç gereçleri arttı. En önemlisi polisin asker karşısında psikolojik aşağılık ve eziklik duymasının sebepleri önemli ölçüde azaltıldı. On yıl bilfiil görev yapan polislerin askerlik hizmetini yapmış sayılmasına veya kendi kurumunda yapmasına ilişkin yasal düzenlemeler gerçekleştirildi. Bütün bunlar polisi asker karşısında güçlendirdi.

FETÖ 1980'lerden beridir Emniyet içinde büyük yığınak yapmıştı. Emniyetteki unsurlarını Balyoz, Ergenekon ve Casusluk davalarında aktif biçimde kullandı. Ancak, FETÖ'cü polislerin en fazla boy gösterdiği vaka 17/25 Aralık operasyonlarıydı. Bu operasyonlarla emniyetteki FETÖ yapılanmasının vahim boyutlara ulaştığını anlayan hükümet o günden beridir FETÖ'cü polislerle karşı yoğun bir idarî ve hukukî mücadele veriyor. Bu yapılmamış olsaydı, Emniyet de büyük ölçüde FETÖ'cü askerlere katılır ve 15 Temmuz darbesinin başarılı olma ihtimâli artardı.

Tam tersi oldu. Emniyetin ana birimleri ve çok sayıda polis ş efi ve polis memuru darbecilere silahla direndi. Bu direnişte polis maddî bir dezavantaja sahipti: Askere nispetle çok daha hafif silahlanmış olmak. Darbeci askerlerin elindeki tanklar, savaş helikopterleri ve uçaklar poliste yoktu. Ancak polis bir moral üstünlüğe sahipti: Ahlâklı ve anayasal bir pozisyonda olmak. Sonunda silah gücü değil, moral gücü üstün geldi.

Darbeciler polisin direneceğini bildikleri için polis birimlerine ve binalarına vahşice saldırdı. Bomba ve kurşun yağdırdı. Tanklar yolladı. Ancak, polisin direniş ini kıramadı. Sivil halkın da saldırıya uğrayan polis binalarına yardıma koşması polisin moralini takviye etti. Böylece polis darbeci askerlere karşı destansı bir mücadele verdi. Özellikle özel polis kuvvetleri darbecilerin başına bela oldu. Operasyon yaptığı her yerde darbecileri silip süpürdü, ya silahla temizledi ya da ikna edip teslim aldı. Polisin kahramanca mücadelesi olmasaydı 15 Temmuz darbesini tezgâhlayanlar amaçlarına ulaşabilirdi.

5. Medyanın Demokrasiden Yana, Darbeye Karşı Tavır Alması

Daha önceki darbelerde medya neredeyse yekpare bir blok olarak askeri müdahalelerin ve darbelerin yanında tavır almış, onlara destek vermişti. 28 Şubat darbesinde medyanın hali bunun en yakın delilidir. Medyanın bir kısmı da hükümete karşı yıkıcı ve demokrasinin sınırlarını zorlayan bir muhalefet politikası izlemekteydi. Bu medya kesimindeki insan ve zihniyet kompozisyonu veri alındığında, bazı gazete ve televizyonların darbe taraftarı olma pozisyonuna yerleşmesi sürpriz olmazdı.

Korkulan değil ş aşırtan vuku buldu. Ana akım medya bütünüyle darbeye karşı tavır aldı. Hükümete destek veren medyanın böyle yapması zaten beklenirdi. Ancak, Hande Fırat'lı CNN Türk ve Oğuz Haksever'li NTV adeta darbecilerle dijital savaş yürüttü. Habertürk de benzer bir şey yaptı. AK Parti çizgisine destek veren televizyonlar zaten açık ve net şekilde darbeye karşı durdu. Ahaber, Tvnet, Tv24 ve TGRT Haber özellikle etkili ve başarılıydı. Böylece, tüm çabalara rağmen televizyon yayınlarını durduramayan askerler sağlam bir blok olarak karşılarında duran bir medyayla karşılaştı. Medya Cumhurbaşkanı'nın, bazı rütbeli askerlerin açıklamalarını topluma yansıtmakla, ekranlarını siyasetçilere açmakla, darbeci askerlerin vahşetini topluma yansıtmakla büyük bir demokrasi sınavından yüz akıyla çıktı. Televizyonlar gibi ertesi gün çıkan gazeteler de aynı sınavdan başarıyla geçti.

Medyanın darbeye karşı pozisyon almasında medyanın çoğullaşmış ve adem-i merkezileşmiş olması da katkı sağladı. Ali Balcı'nın dediği gibi, bu tür medya sistemi darbecilerin eski mutlu günlerinde olduğu gibi kolay-

ca teslim alınamazdı, alınamadı da.³⁴ Darbecilerin televizyon yayınlarını ve interneti kesmemesi toplumun süratle olaydan haberdar olmasına ve Cumhurbaşkanı'nın çağrısına duyarak darbeye tepki koymasına katkı sağladı.

6. Ordu İçindeki Direniş

Genelkurmay Başkanlığı 15 Temmuz'dan birkaç gün sonra yaptığı bir açıklamada, ordunun itibarını korumak amacıyla olsa gerek, düz mantıkla rakamlar hazırlayarak, ordunun insan gücünün yalnızca %1,5'unun darbe teşebbüsüne katıldığını söyledi. Bu talihsiz ve yanıltıcı bir açıklamaydı. Bir oranlama yapılacaksa, ordunun hiçbir yetkisi olmayan erlerle askerî öğrencilerin ve çok az yetkisi olan erbaşların ezici çoğunluğunu teşkil ettiği toplam insan gücüne nispetle değil yetki haritasına nispetle yapılması gerekir. Böyle yapıldığında askerin an azından yarısının darbeci saflarda yer aldığı söylenebilir. General kadrolarının yarısı hatta daha fazlası ya tutuklu ya da firari zanlı. Albay ve aşağısında ise daha yoğun bir FETÖ yapılanması olduğu söyleniyor. Meselâ, Başbakanın açıklamalarına göre tüm askerî okullar FETÖ'nün elinde. Yani durum Genelkurmay'ın gördüğünden ve topluma sunduğundan çok daha vahim.

Buna rağmen 15 Temmuz darbe teşebbüsüne ordu içinden bireysel veya nispeten toplu direnişler olduğunu ve bunların darbecilerin püskürtülmesine katkıda bulunduğunu biliyoruz. Meselâ darbeci bir generalin çok önemli olan Özel Kuvvetleri ele geçirmesinin birimin komutanının talimatıyla bir astsubay olan Ömer Halisdemir tarafından o generalin öldürülmesi suretiyle önlenmesi hayati bir rol oynadı. Keza 1. Ordu komutanı orgeneral Ümit Dündar'ın önce televizyonlara bağlanıp sonra basın toplantısı yapıp darbeye karşı çıkması ve darbenin önleneyeceğini söylemesi de.

Bunlara benzer başka örnekler var. Hepsinde anayasal düzene bağlı, mesleğine ve yeminine ihanet etmeyen askerler darbeye aktif veya pasif şekilde direndi. Darbecilerle açıkça savaşmadıysa da darbecilerin daha büyük bir insan ve silah gücünü kullanmasını engelledi. Bir yerde tankların başka bir yerde bir helikopterlerin aküsü söküldü. Yakıt almaları engellendi. Kimi yerlerde rütbeliler küçük gruplar halinde darbecilerle çatışarak kışlaları teslim almış veya personelin dışarı çıkmasına mani oldu. Şüphe yok ki bütün bunlar darbe teşebbüsünün püskürtülmesine katkıda bulundu.

15 Temmuz darbe teşebbüsü işte bütün bu faktörlerin münasip bir şekilde biraraya gelmesiyle engellendi. Ancak, gerek içerde gerekse dışarıda darbeye tepki göstermeyen, darbenin önlenmesi çabalarına katkı vermeyen, bilakis

34 Michael Rubin, <http://europe.newsweek.com/will-there-be-coup-against-erdogan-turkey-439181?rm=eu>

darbenin başarılı olmasını temenni eden çevreler vardı. Bunların ne yaptığını ve niçin yaptığını dıştan başlayarak ele almakta fayda var.

Batı Nasıl ve Niçin Battı?

Türkiye’de, aralarında Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın da bulunduğu birçok yorumcu, 15 Temmuz darbe teşebbüsünde, Batı’nın değerlerine ihanet ettiğini söyledi, söylüyor. “Batı değerlerinin” gerçekten Batı değeri olup olmadığı veya bu değerlerin böyle adlandırılmasının isabetli olup olmadığı tartışmasına burada girmeyeceğim. Konuyu başka yazılarda ele almak gerek. Ancak, bu terminolojiyi kullanırsak, bu yorumcuların haksız olduğunu söyleyemeyiz.

Batı kural ve kurumlarıyla demokrasiyi kendi eseri olarak görmeyi ve sunmayı seviyor. Her coğrafyayı bu açıdan yargılamaya hazır duruyor. Ancak, Batı’nın 15 Temmuz darbe teşebbüsüne verdiği/vermediği tepkilerin Batı’nın demokrasiye aşkını ve bağlılığını sorgulanır kıldığını belirtmek gerekir.

Aslında Batı’nın demokrasiye inanmamızı istediği kadar bağlı ve sadık olmadığını birçok tarihî delili var. Yakın döneme bakmak gerekirse, bunun izlerini Arap baharından itibaren kolayca sürebiliriz. Batı, en somut örnek olarak Mısır’da demokrasinin yanında değil karşısında yer aldı. Halk oyuyla seçilmiş cumhurbaşkanı Mursi’nin askerî darbeye devrilmesine ve general Sisi’nin bir diktatörlük rejimi kurmasını açık veya örtülü, doğrudan veya dolaylı olarak destekledi, onayladı.

Batı akademik çevrelerinde, medyasında ve hükümetlerinde amansız Erdoğan karşıtı hava zaten birkaç yıldır var ve yoğun. Darbe teşebbüsü ortaya çıkmadan önce Batı medyasında Türkiye’de bir darbenin olabileceği yorumları ve darbeye meşruiyet kazandırmaya yönelik çalışmalar başladı. Bunu tipik bir örneği olarak American Enterprise Institute adlı neo-konservatif bir düşünce kuruluşunun uzmanlarından olan Michael Rubin’in bir süredeir kaleme almakta olduğu yazılara işaret edebiliriz. Rubin aylar önce neo-konservatif American Enterprise Institute adlı kuruluşun web sitesinde yazdığı ve daha sonra başka yerlerde de yayınlanan bir yazıda Türkiye’de bir darbe olabileceğinden söz etmekteydi. Bu bir tespitten ziyade bir temenni hatta muhtemelen yürütülmekte olan bir plana destek mahiyetinde bir yazıydı.³⁵ Aynı kişi darbe anlarında yazdığı yazılarda da Erdoğan’ın darbeyi niye hak ettiğini açıklamaya çalışmaktaydı. Ona göre Erdoğan paranoyaklaşmıştı; Padişahlar gibi yaptırdığı sarayın bombalanmasından korkuyordu. Darbe yapılırsa Batı,

35 Michael Rubin, “Why the Coup in Turkey Mean Hope?”, <http://nypost.com/2016/07/15/why-the-coup-in-turkey-could-mean-hope/>

özellikle darbecilerin hızla demokrasiye dönüleceğini taahhüt etmeleri halinde, darbeye onay verecekti.³⁶ Rubin'e göre laik ordu Erdoğan'a daha fazla seyirci kalmayacak ve demokrasiyi ve laikliği korumak için harekete geçecekti.³⁷

M. Rubin'in yazdığı daha doğrusu temenni ettiği gibi bir darbe teşebbüsü oldu. Ama bütün olan bitenler Rubin'i yalanladı. Sarayın bombalanması endişesinin paranoyaklık olmadığı, gerçeğe tekabül ettiği ortaya çıktı. Darbe Rubin'in hayal ettiği belki de FETÖ adına öyle göstermek istediği gibi laik subaylar tarafından yapılmadı. Totaliter bir dinî yapılanmanın mensupları tarafından tezgâhlandı. Başarılı olsaydı ortaya çıkacak olan şey teokratik bir rejimdi. Darbecilerin B planı ise, ülkeyi bir merkezî iktidardan mahrum bırakarak birkaç otorite arasında Türkiye'yi mahvedecek bir çatışma süreci başlatmaktı.

Batı ülkeleri, neredeyse istisnasız, ABD'siyle, AB üyeleriyle, 15 Temmuz darbe teşebbüsünde seçimle işbaşına gelmiş Türkiye hükümetine açık ve net bir destek vermedi. Darbeye doğrudan ve kuvvetle karşı çıkmadı. ABD yönetimi ilk saatlerde Dışişleri Bakanının ağızından yapılan açıklamalarda, demokrasiye ve seçilmiş hükümete saygı vurgusu değil, "barış ve istikrar" vurgusu yaptı. Aynı ABD yeni bir açıklama için ülke içi dengelerin netleşmesini, darbecilerin kaybedeceğinin anlaşılmasını bekledi. AB ülkeleri demokratik açıdan daha da kötü bir performans sergiledi.

Batı için daha da utanç verici olanı bu tavrın darbeciler yenildikten sonra da sürdürülmesiydi. Bu hem ülke yöneticileri hem de sözüm ona sivil medya kuruluşları tarafından da benimsenen bir tavidir. Darbecilerin saldırılarının devam ettiği saatlerde bir ABD'li düşünce kuruluşu yöneticisi tam da FETÖ'nün iddia ettiği gibi "Erdoğan ülkeyi çatıştıran bir megalomandı. Onu kim özler ki?" dedi. **BBC News** 21 Temmuz'da "Türkiye'nin acımasız Başkanı" spotuyla darbeyi haklı gösteren bir rapor açıkladı. **New York Times** 18 Temmuz'da Türkiyeli bir yazarın yazısındaki "Erdoğan'ın takipçileri koyun gibi, o ne söylerse onu yapıyorlar" ifadesini başlığa çekti. Aynı gazete Gülen'in darbe girişiminde rolü olduğunu yalanlamadı ama onları kınamak ve eleştirmek yerine faille mağdurun yerini değiştirerek Erdoğan yönetimini Nazilere benzetti. **The Guardian** gazetesi Gülen'in ağızından Türkiye'deki darbe girişiminin "Erdoğan'ın sergilediği bir oyun olabileceğini" söyledi.

36 Michael Rubin, "Erdoğan Has Nobody to Blame for the Coup but Himself", <http://foreignpolicy.com/2016/07/15/erdogan-has-nobody-to-blame-for-the-coup-but-himself/>

37 ABD'nin dış politikasını demokrasiye dayandırma iddiasının temelsizliği ve yanlışlığı hakkında ilginç bir yazı için bkz. James L. Payne, "Making the World Safe for Muddle: The Meaning of Democracy in American Foreign Policy", *The Independent Review*, v. 13, n. 4, Spring 2009, s. 601-610.

İngiliz *The Daily Telegraph* gazetesi “Türkiye’de darbe: ordu kendini laik rejimin ve anayasanın koruyucusu olarak görüyor” dedi. Birçok Batı yayın organında, M. Rubin ağzıyla, “Erdoğan darbe için kimseyi suçlayamaz. Darbenin sorumlusu kendisidir. Türk Cumhurbaşkanı derin paranoyalarıyla hak ettiğini buldu” mealinde yazılar ve yorumlar yer aldı. Bu kadarla da kalmadı, FETÖ’nün elebaşı Fetullah Gülen ile sözlü ve yazılı mülakatlar yayınlandı. Gülen bu röportajlarda kendisini ılımlı İslam’ın Batı’ya hizmet eden ve edecek olan, bu yüzden de korunması gereken bir temsilcisi olarak sundu. Ortadaki yığınla kanıta rağmen darbeyle ilişkisi olmadığını ileri sürdü. Bazılarında Erdoğan’ın darbeyi hak ettiğini doğrudan doğruya veya dolaylı olarak dile getirdi, ima etti. Darbeye direnen halkı aşağıladı, canı pahasına demokrasiye sahip çıkan insanlara “budalalar” dedi.

Batı ülkelerinin yönetimlerinin, medya organlarının, uzmanlarının ve gazetecilerin yaklaşımının nasıl sadece demokrasi değil aynı zamanda uygarlık karşıtı olduğunu bir karşılaştırmayla sergileyebiliriz. ABD 11 Eylül 2001 saldırılarıyla karşılaştıktan sonra Türkiye medyası ABD’nin bunu hak ettiğini yazsa, Bin Ladin’le röportajlar yayınlasa, Bin Ladin’e Türkiye’de oturma hakkı verse Batı ne hissederdi? IŞİD lideri Bağdadi Türkiye gazetelerine mülakat verip Fransa’da yapılan terör saldırılarıyla bir ilişkisi olmadığını söylese ve Fransa’nın bu saldırıları hak ettiğini ima etseydi Batılılar ne derdi?

Türkiye’deki bu kanlı 15 Temmuz darbe teşebbüsüne gerekli ve yeterli tepkiyi gösteremeyen Batı’nın bu önemli demokratlık sınavını geçemediği kesin. Sorulması gereken, niçin böyle olduğu. Batı dünyası neden sözüm ona Batı değerlerine ihanet ederek Türkiye’deki darbeye karşı açık, net ve kuvvetli bir karşı tavır almadı ve demokrasiyi desteklemedi? Darbenin başarısız olmasıyla niçin adeta üzüntüye boğuldu, yas tuttu. Sanırım aşağıdaki faktörler bu fenomeni anlamamıza ve açıklamamıza yardımcı olabilir.

1. Millî Menfaat Algısının İlkelerin Önüne Geçmesi

Batı ülkeleri, özellikle ABD, dış politikasını ilkelere, demokrasinin yayılması ve korunması amacına dayandığını iddia ediyor.³⁸ Ancak, ampirik bilgi bunun her zaman hatta çoğu zaman böyle olmadığını gösteriyor. Batılılar millî çıkarlarını her değerün üstünde görüyor. Bu yüzden değerleri millî çıkarlarının aracı olarak kullanabiliyor. Millî çıkarlar için değerlerden ve demokrasinden vazgeçebiliyor, anti-demokratik yönetimlerle sıkı işbirliği yapma yoluna gidebiliyor. Fransa’nın İslamî muhalefeti kanlı şekilde tasfiye eden Cezayir diktatörlüğüyle ilişkileri, ABD’nin anti-demokratik Güney Kore ile geçmiş-

38 Tarkan Zengin, “Halkın Devrim Yapmasına Öfkelenen Sol”, *Star-Açık Görüş*, 14 Ağustos 2016.

teki, insan haklarına en uzak ülkelerden Suudi Arabistan ile günümüzdeki işbirlikleri, Mısır'da diktatörlüğe giden yolda Sisi ile işbirliği ilk akla gelen örnekler. Listeye Almanya'nın anti-demokratik İran ile sıkı fıkı ilişkileri de hemen eklenebilir.

Bütün bunlar gösteriyor ki Batı ülkelerinin dış politikasına insan hakları ve demokrasi kaygıları değil millî çıkar algıları yön ve renk veriyor. Batı müttefiki olan ülkelerdeki diktatörlük rejiminin demokratik hak ve özgürlükleri bastırmasını görmezden gelir veya laf kınamalarıyla geçiştirirken Batı dünyasının politikalarına uymayan ülkeleri, demokratik rejime sahip olsalar bile, istikrarsızlaştırmaktan veya istikrarsızlaştırma çabalarına destek vermekten çekinmiyor. Batı ülkeleri devlet tarafından fonlanan sözüm ona sivil toplum kuruluşlarıyla, ülkelerdeki her toplum kesimini kendi fikir ve kanaatleri istikametinde manipüle etmek için çaba gösteriyor.

Batı'nın Türkiye'deki 15 Temmuz darbe teşebbüsünü zamanında kınamaktan ve demokratik hükümete destek vermekten kaçınması, millî çıkarlarını ahlâkî değerlere ve demokrasiye tercih ettiğinin son kanıtı. Bu kanıt öylesine güçlü ki ne tevil edilmesi ne de gizlenmesi mümkün. Nitekim, 15 Temmuz'un üzerinden geçen zaman arttıkça Batı'da en azından bazı çevreler yapılan vahim hatanın yavaş yavaş farkına varıyor.

2. İslam Referanslı Terörizm Korkusu

Terörizm sistematik bir yöntem olarak Fransız İhtilalinden sonra Batı'da doğdu ve dünyaya yayıldı. Yani Batı terörizmin ne fikrine ne de pratiğine yabancı. Buna rağmen Batı son yıllarda terörizmi İslamî referanslı terörizm ile özdeşleştirmiş durumda.

Batı 2000'li yılların başlarında El Kaide üzerinden İslam ile terörizm arasında kuvvetli bir bağ kurmaktaydı. Şimdilerde ise IŞİD aynı şekilde nesnelendiriliyor. Ancak, Batı eleştirilerini ve terörizm suçlamalarını bu örgütlerle sınırlı tutmak yerine neredeyse İslâm ve Müslümanlar ile özdeşleştirme, aynılaştırma noktasına taşıyor. Terörizmle savaşı İslam ve Müslümanlar ile savaşa çevirme eğilimi sergiliyor. Üstelik El Kaide gibi IŞİD'in kuruluşu ve ittifakları da karanlık ve bir yönüyle ucu Batıya dokunuyor.

Bugün terör bataklığı sayılan Irak ve Suriye'nin bu hâle gelmesinde de Batı'nın büyük payı var. ABD'nin olmayan belgelere dayanarak meşrulaştırılan Irak işgali ve Suriye'de ikircikli politika izleyerek laik diktatörlüğü Müslüman tandanslı bir rejime tercih edilmesi geniş toprakların terör örgütlerinin yatağına dönüşmesinde etkili oldu. Bir diğer tuhaflık, Batı'nın aynı

şeyleri yapanlardan daha seküler görünenleri terörist saymayıp müttefik görmesi, dinî referanslı örgütleri ise terörist sayıp başlarına bomba yağdırması.

2010'ların başlarından beridir Batı Türkiye'yi İSİS terörüne destek veren bir ülke olarak görmeye başladı. Bunun sebebi gerçekten böyle olması değil, Türkiye'nin İSİS ile Batı adına mücadelenin karakolu, kara gücü olmayı ve Batı'nın yükünü omuzlamayı reddetmiş olması. Nitekim ABD başkanı Obama bir konuşmasında Türkiye'nin "geniş (büyük) ordusunu IŞİD ile mücadelede kullanmamasından" şikâyet etti.

3. Türkiye'de Radikal İslamcı Bir İktidar Olduğunu Sanma

Bazı Batılılar, hatta çoğu, Türkiye'de radikal İslamcı bir iktidar bulunduğuna ve Erdoğan'ın bir İslam devleti kurmak isteyen bir radikal İslamcı olduğuna inanıyor. Bu kanaat Türkiye hakkında asılsız, çarpıtılmış bilgi ve haberleri Batı mahfillerine taşıyan FETÖ ağı tarafından pekiştiriliyor. Batı FETÖ elebaşı Fetullah Gülen'i de ılımlı, demokrat, sivil bir dinî önder olarak görüyor ve savunuyor.

Gerçek tam tersi. Politikaları beğenilsin beğenilmesin, doğru bulunsun yanlış bulunsun, Erdoğan yarışmacı seçimle işbaşına gelen, seçimle gönderilmesi mümkün olan bir siyasî lider. AK Parti hükümetleri Türkiye'de çevrenin merkeze taşınması, bürokratik vesayetin kırılması, Müslümanların ve gayri Müslimlerin haklarının geliştirilmesi, medyanın çoğullaşması, ifade özgürlüğünün genişlemesi, gayrimüslimlerin gasp edilen vakıf mallarının iadesi, Kürtlerin ikinci sınıf vatandaş statüsünün geriletilmesi vb. bakımlardan önemli adımların mimarı.

Buna karşılık FETÖ demir bir disiplinin işletildiği, gizli kapaklı işlere imza atan, devlet içinde paralel bir bürokrasi oluşturan, halkla bir bağı bulunmayan ve halka hesap verme yolları açık olmayan, mensuplarının tüm hayatını kontrol eden, istediğinde korkunç bir şiddete başvurmaktan çekinmeyen totaliter bir yapılanma. Radikal olan Erdoğan değil Gülen. Ancak, Gülen Batı'nın radikal İslam ve İslamî referanslı terör korkusunu iyi biliyor ve bunu kullanıyor. Nitekim, darbe teşebbüsünün bastırılmasından sonra Batı medyasına verdiği demeçlerde kendisinin ılımlı İslam'ı temsil ettiğini ileri sürdü ve bu çizgide Batıya hizmete hazır olduğunu ilan etti.

Öznelerin gerçek pozisyonunun göremeyen veya görmek istemeyen Batı, Erdoğan'a karşı Gülen'i desteklemekle radikal İslam'a karşı mücadele ettiğini sanırken aslında radikalizmi besliyor, destekliyor. Oysa Ak Parti hükümetinin

varlığı ve icraatları Türkiye’de Müslümanların radikalleşmesini ve mesela İŞİD’in geniş bir taban bulmasını engelliyor.

4. Türkiye’nin Bağımsız Dış Politika İzleme Arzusu

Türkiye ekonomisi son 15 yılda üçe katlandı. Ülkenin zenginleşmesinin sonuçları toplumsal hayatın her alanına yansdı. Türkiye’nin ortak bir tarihsel ve kültürel mirasa sahip olduğu bölgelerdeki halklar için çekiciliği arttı.

Ekonomik bakımdan güçlenen ülke eskisine nispetle daha bağımsız ve tek değil çok eksenli bir dış politika izleme çabası içine girdi. Bu Türkiye’nin yarım asırdır içinde yer aldığı blokta, özellikle ABD’de rahatsızlıklara yol açtı. Türkiye yakın zamanlara kadar bölgesel ölçekte dış politika oluşturamaz veya oluşturulmasına ciddi katkıda bulunamazdı. Bölge politikalarını Batı belirler Türkiye peşinden giderdi. Batılılar dış politikalarını millî çıkarlarına göre belirler ve Türkiye’nin kendilerine hizmet etmesini beklerdi. Amerikan jargonundaki “millî çıkarlar” ve “Amerika’nın iyi dostu” kavramları bu tavrın sembolize olmuş hâlleridir.

Türkiye şimdi Batı’ya daha az bağımlı ve dış politika belirlemede daha geniş alana sahip olmak istiyor. Bunun için tek eksenli dış politikadan çok eksenli dış politikaya geçmeye ve millî savunmasını güçlendirmek için savunma sanayiindeki yerlilik oranını yükseltmeye çalışıyor. Millî çıkarlarının Batınkilerle örtüşmediği durumlarda işbirliği yapmakta ayak diretiyor, şartlar koşuyor. Bu yeni durum Batıyı ciddi biçimde rahatsız ediyor. Eskiye dönüş için Erdoğan’ın iktidardan nasıl olursa olsun düşmesini arzuluyor.

5. Batı’ya Tek Taraflı Bilgi Akışı

Türkiye’de durum ve olan biten hakkındaki bilgiler Batıya büyük ölçüde iki kanaldan akıyor: FETÖ ve PKK. FETÖ Türkiye’de teröre destek veren, radikal İslamcı, tüm demokratik hak ve özgürlükleri gasp etmiş bir iktidar olduğu yolunda haber ve yorumları Batı’ya geçiyor. FETÖ’nün hemen hemen her ülkede bulunan grupları buna dayalı olarak medya, sivil toplum kuruluşları ve hükümetler nezdinde yoğun lobi faaliyetleri yürütüyor. PKK’nın lobi grupları da aynı çizgide faaliyet gösteriyor. M. Rubin gibi fanatik yazarların tamamen FETÖ tezlerini, iddialarını dile getirdiği görülüyor.

Türkiye’deki sivil toplum kuruluşlarının Batı ülkeleriyle sivil toplum ve siyasî yönetim seviyesinde bağlar oluşturma ve ülke hakkında doğru bilgileri ulaştırma isteği, kaynağı ve becerisi yok. Devletin Dışişleri Bakanlığı başta olmak üzere yurtdışına yönelik bilgilendirme ağları da kısmen FETÖ’nün kontrolünde ve ya hiç çalışmıyor ya da tersine çalışıyor(du). Resmî çabalar

gönüllü çabalardaki müş evviklere ve dolayısıyla aynı derecede etkili olma şansına sahip değil. Böyle bir ortamda Batı'nın Türkiye hakkında doğru ve yeterli bilgi alması ve buna dayanan Türkiye politikaları oluşturması çok zor.

Türkiye'de Batanlar

Türkiye'de 15 Temmuz darbe teşebbüsüne karşı hayli geniş bir toplumsal mutabakat oluştu. AK Parti ve MHP başta olmak üzere bu mutabakatta tüm partilerden insanlar var. CHP tabanının önemli bir bölümü de darbeye karşı çıktı. HDP'nin yönetimi değilse de tabanının ağırlıklı kısmı keskin bir darbe karşıtı tavır sergiledi. Meclis dışında bulunan Saadet Partisi, Hak-Par ve Hüda-Par da darbeye açık ve net bir şekilde cephe aldı.

Bununla beraber darbe teşebbüsüne karşı çıkmayan hatta zımnî ve/veya doğrudan destek veren çevreler de oldu. Onların durumunu da tarihe not düşmek için yazmalıyız. Bu çevrelerin en başında radikal sol örgütler ve muhitler geliyor. 15 Temmuz'daki halk direniş i solun olduğu haliyle halkı değil, kendi çizgisinde idealize ve karakterize ettiği halkı sevdiğini bir kere daha kanıtladı. Devrim müptelası sol halkın 15 Temmuz devrimini ya görmezden geldi ya da küçümsedi.³⁹ Meselâ, **Birikim Dergisi** çevresi darbe teşebbüsüne karşı net bir tavır alamadı. Birçok tanınmış solcu Erdoğan'dan kurtulamadıklarına üzüldü. Oysa sol gruplar bir darbe girişimine 15 Temmuz'da halkın yaptığı gibi çıkmış ve engel olmuş olsaydı, sol bundan çok sayıda destanlar ve kahramanlar çıkarırdı. Nesiller boyunca anlatılacak hikâyeler yazardı. Yeri göğü inletirdi. Böyle olacağını solun geçmişinden ve daha yakınlarda Gezi isyanlarına bakışından biliyoruz. Buna karşılık sol ağırlıklı olarak 15 Temmuz destanına kör ve sağır kaldı. Sol aynı zamanda sade halk kitlelerine karşı büyük bir kıskançlık duydu. Darbe karşıtlığı hakkında her zaman iri laflar etmesine rağmen darbe karşısında dikkate almaya değer bir fiilî tepki göstermedi.

Bazı liberal kişi ve gruplar da Erdoğan nefretleri ve ahistorik bir tavır benimseyip tarihi Erdoğan ile başlatıp yine Erdoğan ile sona erdirmeleri yüzünden tarihimizin bu en kanlı darbe girişimini açıkça kınayamadı. Kınadıysa da faili gizleyerek genel ifadelerle ortaya konuştu. Bunların Türkiye'yi okuyamama süreci Gezi ile başlayıp 17/25 Aralık süreci ile zirveye ulaşmıştı. Meşru olan ile gayri meşru olan arasındaki mücadelede gayri meşru olana yakın durdular. Liberal değerleri tamamen çarpık yorumlamalara tâbi tutarak totaliter bir yapılanmanın iktidar mücadelesini özgürlük, demokrasi ve hukukun hâkimiyeti savaş ı sandılar ve sundular. Ağırlıklı olarak devlet içinde

39 Mesela bkz. Mustafa Çağırıcı, "FETÖ'nün Münafık-Takiyyeci Ahlâkı", *Karar*, 10 Ağustos 2016.

örgütlenen, devletin verdiği statü, yetki ve araçları kullanan, tekelci, dışlayıcı bir totaliter yapılanmayı seçimle gelmiş hükümeti dengeleyecek bir güç olarak gördüler. FETÖ'nün yurt içinde ve dışında oluşturmak için çabaladığı Erdoğan, hükümet ve Türkiye imajına katkı sağladılar. Kendileri gibi düşünmeyen fikirdaşlarını hükümete bağlanmaktan menfaat karşılığı yazmaya ve düşünmeye kadar varan suçlamalarla itham ettiler. FETÖ gerçeği hakkında ortaya çıkan bilgi ve belgelerin her gün koşar adım artmasına rağmen darbe akşamına, hatta darbe sonrasına kadar pozisyonlarından ayrılmadılar. Doğrudan veya dolaylı darbe savunusu yaparak liberalizm terminolojisine “darbeci liberal” ve “darbesever liberal” terimlerini başarıyla eklediler. Liberal ideolojinin büyük itibar kaybına uğramasına sebep oldular.

Bununla beraber liberallerin darbe sınavında kalmaları ilk defa vuku bulmadı. Benzer bir durum 1960 Darbesi üzerinden yaşanmıştı. 1950'lerin sonlarına doğru CHP'nin gerilim taktiği yüzünden siyaset kutuplaşmış ve siyaset hayat tarzı kavgasına dönüşmüştü. Bu ortamda daha on yıl öncesinde evrensel liberal tezleri başarıyla savunan ve Hür Fikirleri Yayma Cemiyeti'nde toplanmış olan zamanın liberalleri yollarını şaşırtdılar. Birçoğu bugün tekrarlandığı gibi CHP çizgisine kaydı ve orada eridi. 1960 darbesine alenî destek verdi. Bu olayla birlikte Türkiye'deki liberal fikir akımı da erken 1990'larda tekrar canlanmak üzere tarihe gömüldü.

15 Temmuz Darbe Teşebbüsü Başarılı Olsaydı

15 Temmuz darbe teşebbüsünün sonuçlarının neler olduğunu görebilmek için önce darbe başarılı olsaydı nasıl bir Türkiye çıkardı ona bakmak lazım. Burada da kılavuzumuz FETÖ'nün zihniyeti, örgütlenme tarzı, yetiştirdiği ve dayandığı insan tipidir.

FETÖ hangi değer ve kılıf işine yarıyorsa onu kullandığı için birçok kişi ve kesim onun ne olduğunu ve özelliklerini doğru tespit etmede başarısız kaldı. FETÖ dinî çevrelere ve kendi tabanına dinî bir söylemle yaklaştı. Esasta ise güce tapan bir örgüt gibi işledi. Ama yığınağı Türkiye'de ve Türkiye halkının büyük bir bölümü Müslüman olduğu için İslamî bir terminoloji kullanıp İslamî kaynaklara referans yaptı. Ancak, uzmanlar FETÖ'nün aslında Hristiyanlık ve Müslümanlık karışımı yeni bir din geliştirmeye çalıştığını belirtiyor. Bazı yazarlar da FETÖ'nün ahlâksız yüzüne dikkat çekiyor.⁴⁰ Yeni bir din geliştirmenin hem gereği hem sonucu yeni bir peygamberin gelmesidir. Bu çerçevede F. Gülen kendisini adeta yeni bir peygamber gibi görmüş ve taba-

40 İran'ın siyasî sistemi hakkında bilgi için bkz. Atilla Yayla, *Karşılaştırmalı Siyasal Sistemler*, Ankara: Adres Yayınları, 2015.

nına kabul ettirmiş olmalıdır. Nitekim kendisinin bazı sözleri ve davranışları da, örgütündeki kimselerin ona bakış ve yönelişleri de buna işaret etmektedir. Bağlıları onun beklenen “salih zat”, “Mehdi” olduğuna, hiç hata yapmadığına ve yapmayacağına inanmaktadır.

FETÖ darbe teşebbüsünde başarılı olsaydı, örgüt içi anlayış, inanç ve yapılanmayı tüm topluma yansıtacaktı. Çünkü doğru bildiği ve başarılı olduğuna inandığı buydu. Bu durumda ortaya baskıcı, tüm hak ve özgürlükleri yok eden bir rejim çıkardı.

FETÖ rejimi İran’dakine benzer bir rejim olurdu. Görünürde kısmî bir siyasî çoğulculuğa izin verilse ve seçimle gelen bir başkan ve seçimle oluşan bir parlamento bulunsa bile gerçek iktidar FETÖ’nün başında bulunduğu bir imamlar heyetinde olurdu. Gülen İran’daki velayet-i fakih benzeri bir makamda oturur ve FETÖ’nün en üst düzey imamlarıyla birlikte bir hayat teşkil ederdi.⁴¹

Bu rejim temel hak ve özgürlüklere doğası gereği müsaade etmezdi. Hakikatin bilindiği ve kainatın imamı tarafından temsil ve tatbik edildiği bir dünyada fikrî ve amelî farklılığa, rekabete ihtiyaç duyulmaz, dolayısıyla izin verilmez. Böyle bir rejimde FETÖ devlet içinde kilit mevkilerde görev yapacak ve topluma fikir ve kanaat taşıyacak kimseleri, FETÖ içinde şimdiye kadar yaptığı gibi kesin inançlı ve ölü gibi itaat eden kimseler olarak yetiştirirdi. Toplumda tek bir hayat biçimini egemen kılar, dünyamızı cennetleştirme adına cehenneme çevirirdi.

FETÖ’nün Darbe Teşebbüsü’nün Püskürtülmesinin Sonuçları

FETÖ’nün darbe teşebbüsünün her alana yansıyan toplumsal sonuçları olacağı kesin. Bunu söylerken bazılarının iddia ettiği gibi her şeyin tamamen değişeceğini ve tarihimizin 15 Temmuz öncesi ve sonrası olarak kesin ve keskin hatlarla ikiye ayrılacağını söylemiyorum. Böyle bir şey hayatın akışına aykırı. Bununla beraber 15 Temmuz’un toplumsal hafızada kalacağından ve düşünce ve davranış kalıplarında önemli yenilenme ve değişikliklere yol açacağından şüphe edemeyiz.

41 Orduda yapılması gereken reformlar hakkında mesleği askerlik olan bir uzmandan ilginç bir reform önerisi için Yusuf Alabarda’nın şu çalışmasına bakılabilir: “TSK’nın Reformu: Sivil-Asker İlişkilerinin Dönüşümü İçin Bir Yol Haritası”, SETA Analiz, Ağustos 2016, Sayı: 162.

1. Türk Demokrasinin Destanı

Çoğumuz 15 Temmuz darbe teşebbüsünün ne denli mühim olduğunu anlamakta zorluk çekmekteyiz. Bunun sebebi olayın hâlâ sıcak olması ve yeterince teferruatın ortaya çıkmaması. Ancak, 15 Temmuz darbe teşebbüsünün püskürtülmesi Türk tarihine ve demokrasisine nesilden nesile aktarılarak yaşılan bir destan kazandırdı.

Bazı demokratik ülkelerin tarihinde gururla atıfla buldukları, başlangıç veya dönüm noktası olarak gördükleri, tarihlerinin parçası haline getirdikleri büyük olaylar var. İngilizlerin 1688'deki Şanlı Devrim'i, Amerikalıların 1776'daki Bağımsızlık Savaşı (veya Amerikan Devrimi) ve Fransızların 1789 Fransız Devrimi bunların başlıcaları. Türkiye'nin 15-16 Temmuz'da FETÖ'cü darbe girişimine direnişinin bunlardan aşağı kaldığı söylenemez.

İngiliz Şanlı Devrimi'nde bir iç iktidar çatışması yaşandı. Parlamento ile taht arasındaki kavga sonunda parlamentonun öne çıkması ve kralın sembolik bir konuma itilmesiyle sonuçlandı. Amerikalılar bağımsızlık savaşını aynı kültüre sahip kolonyal güç İngilizlere karşı verdi. Bağımsızlıktan sonra "seçimli cumhuriyet" adını verdikleri kontrol ve denge sistemlerine, kuvvetler ayrılığına dayanan bir rejim kurdu. Fransızlar da kral ve aristokrasinin bir tarafta, halk temsilcilerinin öbür tarafta yer aldığı bir iç hesaplaşma ile monarşiyi tasfiye etti. Türkiye'nin 15-16 Temmuz Şanlı Direnişi (veya Şanlı Devrimi) bu üç tarihî olayın tüm karakteristik özelliklerini taşıyor.

FETÖ demokratik iktidara rakip bir iktidar talebiyle ortaya çıktı. Bürokrasi içindeki örgütlenmeye dayanan iktidarını seçilmişlerin iktidarına üstün veya egemen kılmaya çalıştı. Bu yönüyle Türkiye'nin Şanlı Devrimi'nde İngiliz Şanlı Devrimi'nde olduğu gibi iktidar bölünmesi ve çatışması vardı. Amerikalılar kültürünü paylaştıkları kolonyal İngiltere'ye karşı bir bağımsızlık savaşı vererek demokrasiyi kurdu. Türkiye'nin Şanlı Direnişi klasik bir darbe-yer direnme yanında kuvvetli dış ayakları ve bağlantıları olan yerli kolonyal bir güce karşı da direnme anlamına geldi. Sadece hükümeti değil tüm devlet kurumlarını ve özellikle Parlamento'yu hedef alması, FETÖ'nün bir tür işgal hareketine giriştiğini göstermekteydi. Türk Halkı Şanlı Direniş ile bu işgal teşebbüsünü de durdurdu.

Fransız Devrimi Bastille Baskını'nda sembolleştirilir. Bu baskın sonradan sembol üretme çabası içinde abartılmış bir baskındır. Baskın yarısı akıl hasatı bir düzine (bazı tarihçilere göre 7) mahkûmun bulunduğu ve hükümetin zaten tasfiye etmeye karar verdiği Bastille Hapishanesine karşı birkaç yüz kişi tarafından yapıldı. Kale kahramanca çarpışmalarla değil, kaleyi koruyan

küçük bir müfrezenin liberal eğilimli komutanının çatışma yerine baskıncıları ihanete uğradığı bir yemekte ağırlamasıyla gerçekleşti. Bastille efsanesi daha sonra yaratıldı. İlk Bastille Günü kutlaması yaklaşık bir asır sonra, 1880’de, Üçüncü Cumhuriyet döneminde yapıldı. Buna karşılık, Türk Halkının Şanlı Direnişine milyonlar katıldı. Her görüşten ve meşrepten insanlar ülkenin her yanında darbecilere karşı çıktı. En öldürücü silahlarla donanmış darbeci askerin üzerine silahsız yürüdü. Bu nedenle Şanlı Devrim’e halk katılımı Fransız Devrimindekiyle karşılaştırılmayacak kadar yoğun ve fazlaydı.

Türkiye demokrasisinin artık bir devrimi, bir direniş destanı var. Bu ülkenin halkı, tüm çeşitliliğiyle, demokratik bir rejimi istediğini ve hak ettiğini tüm dünyaya gösterdi. Bunun Cumhuriyet’in kuruluşu kadar önemli olduğunu söyleyebiliriz. Bundan sonra demokrasiyi ihmal ederek sırf Cumhuriyet’e yapılacak her vurgu yanlış ve haksız olacaktır. Demokrasisiz bir cumhuriyet, Türkiye için, tarihinin de gösterdiği üzere, insan haklarını fütursuzca çiğneyen bir diktatörlük olmanın ötesinde bir anlam taşıyamaz. Türkiye sadece bir cumhuriyet değil demokratik bir cumhuriyettir.

2. Toplumun Güçlenmesi

Darbe teşebbüsleri genellikle hükümete ve devlete yönelik olur. Ancak, aynı zamanda topluma saldırı niteliği de taşır. Darbeler toplumu aşağılar, toplumun özgüvenini sarsar. Toplumun dünya nezdindeki itibarına zarar verir. Bu yüzden 15 Temmuz darbe teşebbüsü aynı zamanda topluma yapılan bir saldırdı. Nitekim darbecilerin silahsız halka ağır silahlarla ateş açması ve darbe lideri Gülen’in teşebbüsünün bastırılmasından sonra yaptığı bir konuşmasında darbenin püskürtülmesine sevinen on milyonlarca insana “budala” demesi topluma saldırının delili mahiyetinde.

Her geniş ve açık toplum içinde dil, din, inanç, hayat tarzı vs. bakımından farklılıklar barındırır. Birbirinden çeşitli bakımlardan şu veya bu derecede farklı grupların birarada yaşaması, toplum olması bazı şeyler gerektirir. Naif liberallerin sandığı gibi sadece ortak hukuk kuralları bunu sağlamaya yetmez. Ortak değerlere, sembollere de ihtiyaç vardır. Vatan fikri ve duygusu, bayrak, kader ortaklığı hissi bunlar arasındadır.

15 Temmuz darbesine karşı Şanlı Direniş bu ihtiyacı hatırlamamızı sağladı. İnsanlar vatanlarını koruma arzusuyla sokaklara çıktı, darbecilerle silahsız savaşa koştu. Böylece vatanseverlik güçlendi. Sokaklarda ve meydanlarda milyonlar sadece Türk Bayrağı salladı. Böylece 2000’lerin ortalarından beri bazı kesimler tarafından sekteryen siyasetin aracı olarak kullanılmak istenen bayrak kurtarıldı ve toplum nazarında ulaşması gereken mevkiye oturtuldu.

Sosyal medyada birçok kimse ilk defa bu kadar büyük bir inanç ve coşkuy-la bayrak taşıdığını, salladığını, İstiklal Marşı söylediğini duyurdu. Şanlı Direniş'te yer alan hayatın ve siyasetin her çizgisinden insan ülke işgal edilirse, parçalanırsa, demokrasi yıkılırsa aynı kötü akıbeti paylaşacağını gördü. Bu yüzden direnişte kader birliği doğdu.

3. Demokrasinin Güçlenmesi

Öldürmeyen şey güçlendirir derler. 15 Temmuz darbe teşebbüsü demokrasiyi öldürecekti. Öldürememesi demokrasinin güçlenmesini sağladı. Türk demokrasisi iyi planlanmış, güçlü iç ve dış ayakları olan, büyük bir insan ve silah gücünün seferberliğine dayanan vahşi bir darbe teşebbüsünü bastırılmış bir demokrasi olma vasfını kazandı.

15 Temmuz darbe teşebbüsünün bastırılması genel olarak Türkiye demokrasisini özel olarak demokrasimizin her aktörünü ve faktörünü etkileyecektir. Bu çerçevede Erdoğan'ın ve hükümetin daha otoriteryen bir çizgiye kayacağı beklentisi ve korkusu yersizdir. Böyle düşünmek aynı zamanda ordunun/bürokrasinin seçilmiş hükümeti sınırlayabileceğinin, sınırlaması gerektiğinin kabulü anlamına gelir ki bu bizi anti-demokratik bir düşünce ve yaklaşımdır. 15 Temmuz darbesi el birliğiyle atlatıldı, muhalefet buna katkı verdi. İktidar bunun farkında. Nitekim darbe teşebbüsünden sonraki günlerde iktidar partisi muhalefet partileriyle bir araya gelmeye, onları bilgilendirmeye ve görüşlerini almaya özen gösterdi. Cumhurbaşkanı Erdoğan kendisi dâhil hiçbir siyasetçinin ve hiçbir siyasî partinin 15 Temmuz öncesine dönemeyeceğini, artık yeni bir tarzın ve üslûbun benimsenmesi gerektiğini düşündüğünü tekrar tekrar açıkladı. Cumhurbaşkanı ve Başbakan açmış oldukları hakaret davalarını geri çekti. İktidar partisi sözcüleri siyasetteki bu yeni havayı bir şans olarak gördüklerini ve korumaya özen göstereceklerini vurguluyor.

Siyasetteki yumuşama ve ortak noktaları öne çıkarma çabaları muhalefet kanadında da ortaya çıkıyor. CHP darbeye karşı çıktı, Kılıçdaroğlu darbe gecesini bu doğrultuda bir açıklama yaptı. CHP daha sonra İstanbul ve İzmir'de darbeye karşı diğer parti üyelerinin de davet edildiği ve bir ölçüde katıldığı iki büyük miting düzenledi. Kılıçdaroğlu 7 Ağustos'ta İstanbul Yenikapı'da 5 milyon kişinin katıldığı darbeye karşı mitinge iştirak etti ve bir konuşma yaptı. Kılıçdaroğlu da Cumhurbaşkanı'nın jestine mukabele ederek karşı davaları çekti. Muhalefetin dikkat etmesi gereken önemli bir nokta, özellikle CHP'nin dilini yumuşatması. Cumhurbaşkanı'na ikide bir diktatör demesinin hiçbir makul ve meşru gerekçesi zaten yoktu ama 15 Temmuz darbe teşebbüsü bu suçlamanın tamamen temelsiz olduğunu iyice ortaya çıkardı. Diktatör ilan

edilen politikacı kendisinin ve ailesinin hayatının darbeci askerlerden son anda ve büyük ölçüde tesadüfen kurtarabildi. Orduyu, polisi, yargıyı kontrol etmekle değil işgalden kurtarmakla uğraşan bir siyasetçinin diktatör olduğunu söylemek çok tuhaf.

MHP de darbe sonrası süreçte daha yapıcı bir siyaset çizgisini benimseyerek demokrasimizin güçlenmesine katkı sağlıyor. MHP iç işleri sebebiyle FETÖ'nün varlığının ve oyunlarının farkına CHP'den daha erken vardı. Tereddüt etmeden darbeye karşı iktidarın yanında yer aldı. Öyle sanıyorum ki MHP'nin bu tavrı darbenin püskürtülmesinde önemli bir rol oynadı. MHP olağanüstü hal çerçevesinde FETÖ'nün tasfiye edilmesinde de müspet katkı yapıyor.

4. Devletin Yeniden Yapılandırılması Yolunun Açılması

Türkiye Cumhuriyeti devletinin bir üçüncü dünya devleti olmadığı belli. Devlet temel hizmetleri iyi kötü yerine getirebilmekte. Ancak devletin ne kadar şeffaf, çoğulcu, liyakate dayalı ve etkin olduğu tartışmaya açık. FETÖ'nün devlet içindeki varlığı ise başlı başına büyük bir problem.

FETÖ'nün devlet içinde devlet oluşturduğu biliniyor. Bu şu demek: FETÖ devlet görevlileri içinde kendine bağlı insanlardan müteşekkil, olağan idarî ve siyasî otoriteye değil kendisine bağlı olarak çalışan, devlet yetkilerini ve imkânlarını devlet hizmetlerinin sunulması değil FETÖ'nün amaçlarının gerçekleştirilmesi için kullanan bir yapılanma oluşturmuş. Bu bir tür iç veya gizli devlet. Böyle bir yapılanma demokrasiyi de devletin iç düzenini de tahrip edeceğinden mutlaka tasfiye edilmesi gerekir. Bu tasfiye hem demokrasiyi korumak ve güçlendirmek hem de devleti yeniden yapılandırmak anlamına gelir.

Darbe teşebbüsü sonrasında hükümet muhalefet partilerinin de desteğini alarak veya onları haberdar ederek devlet yapılanmasında değişikliklere gidiyor. Askerî liseler kapatıldı. Harp Okulları Millî Savunma Üniversitesi çatısı altına toplandı. Kuvvet Komutanları Millî Savunma Bakanı'na, Genelkurmay Başbakan'a bağlandı. Bunların yerinde adımlar olduğu söylenebilir. Çok erken yaşlarda askerî öğrenci almak sadece FETÖ gibi suç yapılanmalarına av hazırlamak değil, bir şekilde öğrencileri beyin yıkama ve meslek dayatma sürecine sokmak anlamına geliyor. Askerî öğrenciler üniformalı mesleğe girmeden önce mümkün olduğu kadar uzun bir süre sivil hayatta kalmalı. Onların farklı fikir ve tarzlardan haberdar olması ve kendi kimlik ve kişiliklerini değişik kaynaklardan haberdar olarak ve etkilenecek inşa etmesi ancak böyle sağlanabilir.

Kuvvet Komutanlıklarının Milli Savunma Bakanlığı'na bağlanmasının emir-komuta zincirini bozacağı iddiası temelsiz. 1960 darbesi emir-komuta zinciri içinde değil cunta oluşturan bir grup tarafından yapıldığı için ordunun kendisinin de arzusuyla emir-komuta zinciri sıkılaştırılmıştı. Ama 1980 darbesi emir-komuta zinciri içinde yapıldı. 2016 darbesi ise tam olarak emir-komuta zinciri içinde değilse de yetki havuzunun en az %50'sini kontrol eden geniş bir subay grubu tarafından yapılmak istendi. Bu durumda kaçınılmaz olarak ordu üzerinde sivil ağırlığın artırılması gerekiyor. Gerek muvazzaf gerekse emekli askerler amirlerinin siyasiler olduğunu bilmeli ve kabullenmeli. Kaldı ki, kuvvet komutanlarının Millî Savunma Bakanlığı'na bağlı olması bakanın ordunun işleyişine her an müdahil olacağı anlamına gelmez. Ancak, sivillerin elinde böyle bir yetki ve imkân bulunmalıdır.⁴²

Bazı yorumcular devlette atama ve görevlendirmelerin liyakate göre yapılmamasının darbe teşebbüsüne sebep olan faktörler arasında yer aldığını söylüyor. Bu tespit ve iddia kısmen doğru, ama problemin ana kaynağı bu değil. Bir kere liyakatin ne olduğunu her zaman belirlemek ve liyakat ölçümü yapmak zor. İkincisi kişinin liyakatli olması FETÖ tipi yapılanmalara asla girmeyeceği anlamına gelmez. Muhtemeldir ki, FETÖ üyesi devlet görevlilerinin bir kısmı buldukları yerlerdeki görevleri lâıyk-ı veçhile yapmaları için gereken vasıflara sahipti.

Problem liyakatten çok, yahut en az liyakat kadar, siyasal itaatle ilgili. FETÖ dinî görünümlü, aslında gayet seküler, ama demokratik bir ülkede var olan açık ve meşru kanalları kullanmak yerine gizli yol ve yöntemlerle devlet iktidarına sahip olmak isteyen bir yapılanma. Kamu görevlileri sisteme siyasal sadakat yerine bu yapılanmaya sadakati tercih edince problem doğuyor.

İktidar Kemalist vesayetle mücadelede kilit kamu kurumlarında nitelikli istihdamın sayısını artırarak Kemalist yoğunlaşmayı azaltma yoluna gitmişti. Aynı yöntemi daha sonra FETÖ'ye karşı da kullandı. Şimdi ise FETÖ'nün devlet kurumlarından tasfiyesi yoluna gidiliyor. Bu yüzden doğan açıkların giderilmesi için kamu görevlileri alınıyor. Sanırım burada iki noktaya dikkat etmek gerekir. Birincisi, zarurî olmayan alımlar yaparak devlet personel stokunun – dolayısıyla devletin- büyümesine yol açmamak. İkincisi, kamu görevlisi alımında kaynakların çoğul olmasına dikkat çekmek, yani kamu görevine girişte vatandaşlar arasında dinî, etnik, kültürel ayırım yapmamak. Bu çerçevede Alevi vatandaşların dışlanmamasına bilhassa özen göstermek.

42 Bir başka yazımda 15 Temmuz'un niçin klasik devrimler arasında sayılması gerektiğini daha ayrıntılı olarak ele aldım: "Turkey's July 15 Revolution", <http://thenewturkey.org/turkeys-july-15-revolution/>

5. Demokratik Siyasal Kültürün Güçlenmesi

15 Temmuz darbe teşebbüsünün püskürtülmesi demokratik siyasal kültürün güçlenmesine katkı yapacak, yol açacaktır.

İlk olarak, siyasetçiler ve halk askerî darbeler karşısında öğrenilmiş çaresizlikten kurtuldu. Öğrenilmiş çaresizlik potansiyel darbecilerin en büyük avantajıydı. Artık işler değişti. Bundan sonraki darbe teşebbüslerine gerek siyasetçiler gerekse geniş halk tabakaları daha kolay karşı çıkacak, daha cesaretli direnecektir. Ayrıca darbeye silahlı ve silahsız nasıl direnileceği hakkında da pratik bilgi ve tecrübe birikimi oluştu. Bunun müstakbel darbe teşebbüslerine karşı direnişte bir avantaj teşkil edeceğine kuşku yok.

İkincisi, FETÖ'nün darbe teşebbüsünün bastırılmasının ardından ortaya çıkan bilgiler ve FETÖ'yü temizlemek için yapılanlar devlet üzerinde hesapları olan dinî ve/veya seküler gruplara bazı önemli mesajlar taşıyacaktır. Bu mesajlar şöyle özetlenebilir: Devlet herkesin devletidir, hiçbir kişi ve grup devlet üzerinde tekelci sahiplik iddiasında bulunamaz. Tüm kamu görevleri bütün vatandaşlara açıktır. Hiçbir kişi ve kesim kamu görevi almaktan dil, din, ırk, cinsiyet, sosyal ve ekonomik köken, grup aidiyeti vs. sebebiyle dışlanamaz ve pozitif ayrımcılığa tâbi tutulamaz. Kamu görevlileri idarenin bütünlüğü içinde hareket etmekle, anayasa, yasa ve daha alt mevzuatla tanınan yetkileri kullanarak ve onlara verilen görevleri yapmakla mükelleftir. Siyasal sadakatin yeri grup sadakati tarafından alınamaz. İdare cihazında amir bir üst makam ve en sonunda seçilmiş siyasetçidir. Demokratik süreçler bürokratik örgüt dehlizlerinde çiğnenemez. Siyasetçiyi beğenmeyen ve onun yerini almak isteyen, siyasete girmek, meşru, alenî, gözetlenebilir yol ve yöntemleri takip etmek zorundadır.

FETÖ'nün 15 Temmuz darbe teşebbüsü toplum katmanlarında demokrasi kültürünün ve demokrat davranış kalıplarının bireysel olarak canlanmasına da yardımcı oldu. İktidara muhalefet ile Türkiye'ye muhalefet farklı şeyler. FETÖ iktidara değil Türkiye'ye muhalefet hatta düşmanlık etti. Buna karşılık meclis içinde ve dışında birçok parti yanında muhalifliği bilinen bazı kamusal tanınırlığa sahip vatandaşlar da bir mücadelede demokrasi cephesinde saf tuttu. Mesela, akademisyen Celal Şengör ve yazar Nihat Genç iktidara ve Erdoğan'a muhalif olmalarının darbe teşebbüsünde iktidarın yanında yer almalarını engellemeyeceğini açıkladı.

15 Temmuz darbe teşebbüsü sonrasında yaklaşık bir ay boyunca pek çok şehrin ve kasabanın meydanlarında tutulan demokrasi nöbetleri de bir tür demokrasi eğitimi olarak görülebilir. Nöbetler demokrasi kültürünü güçlen-

dirdi. Özellikle bu nöbetlerde yer alan birçok kimsenin şahsî hayat pratiğinde bu tür eylemlerin pek olmaması, toplumdaki demokrasi hassasiyetinin gitgide yayıldığını göstermekte.

Sonuç: Bir Musibet Demokrasiye Bin Nasihatten Daha Faydalıdır

15 Temmuz darbe teşebbüsü engellenebilir miydi? İstihbaratta ve başka alanlarda zaaf lar var mıydı? Varsa bunlar neler ve sorumluları kimler? Bu sorular ve benzerleri elbette tartışılacak, araştırılacak. Öyle de olmalı.

Ne var ki, gelişmeler “şerden hayır çıkar!”, “Bir musibet bin nasihatten iyidir!” gibi atasözlerini doğruladı. İnsanlar ve toplumlar sadece okuyarak, akıl yürüterek öğrenmezler, tecrübe ederek de öğrenirler. Aslında deneme yanılma, tecrübe etme en etkili öğrenme yoludur. Türkiye 15 Temmuz’da siyasetçisiyle, bürokratiyle, siviliyle, resmisiyle muazzam bir deney yaşadı. Karşılaştığı korkunç tehlikeyi birçok faktörün bileşimi ve biraz da talihin yardımıyla atlattı. Tabiri caizse bir devrim yaptı.⁴² Bu tecrübeden öğrenilen dersler ile tarihsel anlar yaşamış olmanın getirdiği özgüven ve bilgelik Türk halkının demokrasi yolunda ilerlemesine ışık tutacaktır.

KAYNAKLAR

- Anthony Storr, *Öteki Peygamberler (Feet of Clay: A Study of Gurus)*, Çev. Aslı Day, İstanbul: Okuyan Us Yayınları, 2001.
- Atilla Yayla, “Bir İstihbarat Örgütü Olarak FETÖ”, <http://www.hurфикirler.com/bir-istihbarat-orgutu-olarak-feto/>
- Atilla Yayla, “Gezi Park Revolts: For or Against Democracy?”, <http://www.insightturkey.com/gezi-park-revolts-for-or-against-democracy/articles/1364>
- Atilla Yayla, *Karşılaştırmalı Siyasal Sistemler*, Ankara: Adres Yayınları, 2015.
- Atilla Yayla, “Turkey’s July 15 Revolution”, <http://thenewturkey.org/turkeys-july-15-revolution/>
- Buğra, Kalkan, “The Role of the Economic Rents in Political Transformation of Turkey after the 1980s”, *Eurasian Journal of Social Sciences*, 4 (3), 2016, 1-13.
- Frank S. Meyer, *The Moulding of Communists: The Training of the Communist Cadre*, New York: Harcourt Brace, 1961.
- Harun Kaban, “Aranma Süreci ve ‘Cemaatin Liberalleri’”, <http://www.hurфикirler.com/arinma-sureci-ve-cemaatin-liberalleri/>
- http://www.hsyk.gov.tr/DuyuruOku/889_hakimler-ve-savcilar-yuksekkurulu-genel-kurulunun-24082016-tarihli-ve-201642.aspx
- <http://www.uludagsozluk.com/k/15-temmuz-2016-trt-darbe-bildirisi-tam-metni/>.
- *Hürriyet*, 21 Ağustos 2016

- Hüseyin Gülerce "FETO'nun Hipnozundan Neden Çıkamıyorlar?", *Star*, 19 Ağustos 2016.
- James L. Payne, "Making the World Safe for Muddle: The Meaning of Democracy in American Foreign Policy", *The Independent Review*, v. 13, n. 4, Spring 2009, s. 601-610.
- Joel Kramer ve Diana Alstad, *The Guru Papers: Masks of Authoritarian Power*, Berkeley: Grog, Ltd., 1993.
- Marc Galanter, *Cults: Faith, Healing, and Coercion*, second edition, New York: Oxford University Press. 1999.
- Michael Rubin, "Will There Be a Coup Against Erdoğan in Turkey?", <http://europe.newsweek.com/will-there-be-coup-against-erdogan-turkey-439181?rm=eu>
- Michael Rubin, "Why the Coup in Turkey Could Mean Hope?", <http://nypost.com/2016/07/15/why-the-coup-in-turkey-could-mean-hope/>
- Michael Rubin, "Erdoğan Has Nobody to Blame for the Coup but Himself", <http://foreign-policy.com/2016/07/15/erdogan-has-nobody-to-blame-for-the-coup-but-himself/>
- Mustafa Çağrı, "FETÖ'nün Münafık-Takiyyeci Ahlâkı", *Karar*, 10 Ağustos 2016
- Necip Hablemitoğlu, *Köstebek*, İstanbul: Pozitif Yayınları, 2016 (ilk basımı 2002).
- Otto Kernberg, *Sınır Durumlar ve Patolojik Narsizm*, çev. Saffet Murat Tuna, İstanbul: Metis Yayınları.
- Otto Kernberg, *Sapıklıklarda ve Kişilik Bozukluklarında Saldırganlık*, çev. Saffet Murat tuna, İstanbul: Metis Yayınları.
- Ömer Çaha, "Gülen'in Mankurtları Nasıl Azgın Kurtlara Dönüştü?", *Karar*, 10 Ağustos 2016.
- Sinan Çuluk, "Darbeli Osmanlı Tarihi: Padişah Ferman, Asker Ayar Verdi", *Bugünü Anlamak İçin Tarih*, Ağustos 2016, n. 27.
- Şinasi Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, Ankara: Vadi Yayınları, 1998.
- Süleyman Kocabaş, "140 yıllık Darbeder Tarihimiz", *Derin Tarih*, Ağustos 2016.
- Tarkan Zengin, "Halkın Devrim Yapmasına Öfkelenen Sol", *Star-Açık Görüş*, 14 Ağustos 2016.
- Ünsal Çetin, "Liberal Vizyonun Zaferi Olarak 15 Temmuz", <http://www.hurфикirler.com/liberal-vizyonun-zaferi-olarak-15-temmuz/>.
- Y. Hakan Erdem, "Askerlerin Vaizinden Vaizin Askerlerine I-II", *Karar*, 14, 21 Ağustos 2016.
- *Yeni Şafak*, 29 Temmuz 2016.
- Yusuf Alabarda, *TSK'nın reformu: Sivil Asker İlişkilerinin Dönüşümü İçin Bir Yol Haritası*, SETA Analiz, 2016. <http://setav.org/tr/tsknin-reformu-sivil-asker-iliskilerinin-donusumu-icin-bir-yol-haritasi/analiz/42805>